

Mexles di Edebiyata Kurdî ya Klasîk de Pseudonym in Classical Kurdish Literature

Abdurrahman Adak*

PUXTE:

Mexles, navê edebî ye ku di edebiyata klasîk a Îslamî de (edebiyatên Farişî, Tirkî, Kurdî û hwd.) ji aliyê helbestvanan ve di metnên edebî de hatiye bikaranîn. Bikaranîna mexlesê, di edebiyata Farişî de di sedsala XIIIem de û di edebiyatên Tirkî û Kurdî de jî di sedsala XVem de binecih bûye. Di edebiyata Kurdî ya klasîk de tradîsyona bikaranîna mexlesê heta bi roja me dewam kiriye. Di gotarê de pêşî li ser mahiyeta mexlesê û tarîxa wê hatiye rawestan. Piştê jî listeyeke nimûneyî ji bo mexlesên edebiyata Kurdî hatiye dayîn û di çarçoveya vê listeyê de hin taybetiyên mexlesên Kurdî hatine tesbîtkirin ku ew jî ev in: Şêweyên bikaranîna mexlesê, mexles ji aliyê morfolojîk ve, pêwendiya mexlesê bi kêşê re, orjîna mexlesan, mexles ji aliyê wateyê ve, pîrmexlesî û hevpariya mexlesan.

Peyvên Sereke: mexles, tradîsyona mexlesê, pîrmexlesî, hevpariya mexlesan.

ABSTRACT:

Pseudonym is a literary name used in the writings of the poets of classical Islamic literature (Persian, Turkish, Kurdish, etc.). Using pseudonyms were situated in the Persian literature in the XIII. century and later in the Turkish and Kurdish literature in the XV. century. The classical Kurdish literature have continued to use the tradition of using pseudonyms to present day. In the article, firstly the prominence and history of the pseudonym have been given. Thereafter, a list of examples of pseudonyms from Kurdish literature was given and some of the features of the Kurdish pseudonyms have been found in this list. These are the ways of using pseudonym;

---

* **Doç. Dr., Zanîngeha Mardin Artukluyê, Fakulteya Edebiyatê, Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî, Mêrdîn, Turkiye.** / Assoc. Prof. Mardin Artuklu University Faculty of Literature, Department of Kurdish Language and Literature, Mardin, Turkey.
e-mail: abdurrahmanadak@gmail.com

pseudonyms in terms of morphology; relations of pseudonym with rhyme; the origin of pseudonym; pseudonyms in terms of meaning; having multi-pseudonyms; common pseudonyms.

Key Words: pseudonym, pseudonym tradition, multi-pseudonyms, common pseudonym.

1. DESTPÊK

Mexles, bi kurtî, navê edebî ye ku di edebiyata klasîk a Îslamî (edebiyatên 'Erebî, Farişî, Tirkî, Kurdî û yê dê) de ji aliyê helbestvan û naziman ve di helbest û menzûmeyan de hatiye bikaranîn. Bikaranîna mexlesê tradîsyoneke bingehîn û cudaker a edebiyata klasîk a Îslamî ye ku edebiyata Kurdî ya klasîk jî beşek jê ye. Bêguman mexlesên ku di edebiyata Kurdî ya klasîk de hatine bikaranîn ji aliyê seyra tarîxî, diyalektên Kurdî û şêweyên bikaranînê ve hin xweseriyên xwe jî hene. Ji aliyekî dê ve mexles, ji bo di edebiyata Kurdî ya klasîk wek hêmaneke bingehîn a estetîk, poetîk û retorîka metnê edebî jî derdikeve pêş. Ev mijara girîng ku yek ji tradîsyonên bingehîn a edebiyata Kurdî ya klasîk e, heta niha ji putepêdanekê taybet bêpar maye. Bi awayekî siruştî nebûna derfetan rê nedaye ku li Bakur li ser vê mijarê xebat bête kirin. Li Başûr û deverên dê jî bi qasî ku em dizanin, di vê biwarê de pir kêma lêkolîn hatine kirin. Herçiqas 'Ezîz B. E. & 'Ebdulla M. E. (2018), bi sernavê "Naznaw le Şî'rî Klasîkî Kurdî da" rasterast li ser mijara mexlesê gotarek nivîsîne jî, di gotarê de li ser hokarên bikaranîna mexlesê hatiye rawestan û di biwara tesbîtkirina mexlesên Kurdî û taybetiyên wan de xebateke tewşîfî û analîtîk nehatiye kirin.

Guman tune ye ku di biwara mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk de gelek pirs hene ku li hêviya bersivên xwe ne. Gelo bikaranîna mexlesê di edebiyata Kurdî ya klasîk de çi wextî dest pê kiriye? Gelo ev bikaranîn bi qasî ku bibe tradîsyonek ji aliyê gelek helbestvanan ve hatiye şopandin? Gelo di vê biwarê de di navbera diyalektên Kurdî de cudahiyên bi çi rengî hene? Gelo di teşeyên nezmê yê edebiyata Kurdî ya klasîk de çi şêweyên bikaranîna mexlesê hene? Gelo morfolojîya mexlesên Kurdî bi çi rengî ye? Gelo helbestvanên Kurdî ên klasîk herî zêde di kîjan mijaran de mexles hilbijartine? Gelo di edebiyata Kurdî ya klasîk de diyardeyên pîrmexlesiyê û hevpariya mexlesan tînin dîtin? Armanca vê gotarê ew e ku di çarçoveya pirsên weha de mexlesên ku di edebiyata Kurdî ya klasîk de hatine bikaranîn û taybetiyên wan ên bingehîn bête tesbîtkirin û di vî warê de gaveke destpêkî bê avêtin. Bêguman hemû mijarên navborî yê tîkildarî mexlesê girîng in, lêbelê em dikarin bibêjin ku hin ji wan gelekî girîng in. Bo nimûne mijara hevpariya mexlesan, ji ber ku di tesbîtkirina xwediyê rasteqînê helbestê de dibe sebebê tevliheviyan di nav wan de wek mijareke gelekî girîng derdikeve pêş. Bêguman amadeki-

rîna lîsteyeke giştî ya mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk û tesbîtkirina şeweyên bikaranîna mexlesê jî armancên sereke yên gotarê ne.

Gotar, ji bilî beşên destpêkê û çavkaniyan ji sê beş û encamekê pêk tê. Piştî ku di beşa duyem a gotarê de, wek têgeheke edebiyata Îslamî bi giştî li ser pênase, mahiyet û tarîxa bikaranîna mexlesê hat rawestan, di beşên peyrew de bi hûrgulî taybetiyên mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk dê bîn pêşkêşkirin. Di vê çarçoveyê de di beşa sêyem de mexlesên ku di edebiyata Kurdî ya klasîk de hatine bikaranîn hem li gor dîyalektên Kurdî, hem jî bi awayekî alfabetîk dê bîn rêzkirin. Piştî di beşa çarem de di çarçoveya mexlesên ku hatine tesbîtkirin de, li ser taybetiyên curbicur ên mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk dê bê rawestan ku li jorê di çarçoveya armancên gotarê de amaje bi wan hat kirin. Herî dawî bi encamekê dê dawî li gotarê bê dayîn.

Em hêvî dikin ku bi saya vê gotarê, di mijara mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk de bîngehek bê avêtin ku rê li ber gelek xebatên di jî veke.

2. MEXLES BI AWAYEKÎ GIŞTÎ

Di tradîsyona edebiyata klasîk a Îslamî de (edebiyatên ‘Erebî, Farisî, Tirkî Kurdî û hwd) helbestvan û nazîman di helbest û menzûmeyên xwe de bi piranî ji bilî navên xwe yên rasteqîn navekî cuda û taybet wek navên xwe yên edebî bi kar anîne û di cîhana edebiyatê de bi wî navî hatine naskirin. Herçiqas ev tradîsyoneke bîngehîn a edebiyata Îslamî ye jî, di seyra tarîxî ya vê tradîsyonê de, di nav edebiyatên Îslamî de termînolojî û pratîkên cuda tên dîtin. Di helbesta ‘Erebî de ji serdema Cahiliyeyê (sedsala VIem) heta bi sedsala XIIIem, di qesîdeyan de helbestvanan cih dane leqebên xwe, lêbelê ev wek texellusa (mexles) ku piştî di edebiyata Farisî de dê derkeve meydanê nebûye dustûreke bîngehîn a helbestê. Lewra helbestvanên ‘Erebî ne di hemû qesîdeyên xwe de, di hinan de û ne li cihêkî taybet a qesîdeyê, li cihên ku xwestine serî li vê şewazê dane (Xudayar, 1391, r. 68). Dema mirov li qesîdeyên herî kevin ên edebiyata Erebî, yanî li mu’ellegayan dinêre (Cum’e, 2003), ev yek bi awayekî aşkera tê dîtin. Ji ber ku di helbesta ‘Erebî ya vê qonaxê de ev bikaranîn tam rûnenîştîye, teorîze jî nebûye û ji bo wê têgeheke edebî nehatiye danîn.

Di edebiyata Farisî de helbestvanan girîngîyeke taybet bi navê edebî nîşan dane. Dikare bê gotin ku hemû helbestvanan ji bo ku di helbestên xwe de bi kar bînin, navekî edebî hîlbijartine û ev nav bi taybetî di dawîya helbestê de bi kar anîne. Ev şewaz cara pêşî di sedsala Xem de bi destê Rûdekî (k.d.941) ketiye nav edebiyata Farisî û di sedsala XIIIem de wek tradîsyoneke edebî bi tevahî belav bûye. (Xudayar, 1391, r. 63). Jixwe em dizanin ku di edebiyata Farisî ya sedsala navborî de xezel, bi destê sûfiyan ji qesîdeyê veqetiyaye û di helbestê de qonaxa

sebkê Iraqî dest pê kiriye. Berî vê qonaxê di nav helbesta sebkê Xorasanî de xezel beşek ji qesîdeyê ye û ne serbixwe ye (Fesaî, 1373, r. 564, 579-594; Îpekten, 1996, b. III, r. 440-442). Ev jî nîşan dide ku bikaranîna navê edebî di çarçoveya sebkê Iraqî de di teşeya xezelê de belav bûye.

Ji ber ku di edebiyata Farisî de cihê navê edebî dawîya helbestê ye, bi wateya derketina ji helbestê û xilaskirina wê, ji vî navî re “*texellus*” hatiye gotin. Li aliyekî dî divê bê gotin ku di edebiyata ‘Erebî de jî têgeha “*texellus*”ê heye, lêbelê ne bi wateya navborî, bi wateya beyta ku helbestvan bi rêya wê ji beşa nesîbê derbasî beşa medhiyeyê ya qesîdeyê dibe tê bikaranîn. *Texellus* bi vê wateyê derbasî edebiyata Farisî jî bûye. Lêbelê, çawa ku hat gotin, di sedsala XIIIem de wateya navê edebî jî lê hatiye barkirin û bi vî awayî di edebiyata Farisî de du wateyên wê çêbûne (Xudayar, 1391, r. 63-64).

Piştî ku tradîsyona *texellusê* bi wateya xwe ya duyem (navê edebî) di edebiyata Farisî de rûniştiye, ji wê edebiyatê derbasî edebiyatên dî yên Îslamî jî bûye. Êdî hin helbestvanên ‘Erebî jî di bin bandora edebiyata Farisî de di dawîya helbestên xwe de dest bi bikaranîna navên xwe yên edebî kirine (Xudayar, 1391, r. 68). *Texellus* cara pêşî di sedsala XVem de bi destê Şeyxî (k.d.1431) ketiye nav edebiyata Tirkî (Yardı, 2006, r. 12). Çawa ku emê li jêrê di beşeke serbixwe de li ser rawestî, destpêka bikaranîna *texellusê* di edebiyata Kurdî de sedsala XIem e, lêbelê belavbûna wê sedsala XVem e.

Li vê derê xaleke girîng ku divê em li ser rawestî ew e ku di edebiyatên Îslamî de ji bo navê edebî du têgeh hatine bikaranîn: *Texellus* û *mexles*. Çawa ku li jorê hat gotin, ev bikaranîn di edebiyata Farisî de ji sedsala XIIIem ve bi “*texellus*”ê tê îfadekirin. Di edebiyata Tirkî de jî li şûna wê têgeha “*mexles*”ê hatiye bikaranîn. (Yardı, 2006). Helbestvanên Tirk şêweya bikaranînê ji edebiyata Farisî wergirtin, navê wê jî di edebiyata ‘Erebî wergirtine. Lewra em dibînin ku di hin çavkaniyên ‘Erebî de li şûna “*texellus*”ê “*mexles*” hatiye bikaranîn (Xudayar, 1391, r. 68).

Eger em ji aliyê etîmolojîk/morfolojîk ve li têgehên *texellus* û *mexlesê* binêrin, emê bibînin ku her du jî di zimanê ‘Erebî de ji heman raderî hatine dariştin (x-l-s) ku wateya wê ya ferhengî rizgarbûn, derketina ji tiştêkî û xilaskirina tiştêkî ye. Ji ber vê jî di qesîdeyê de ji bo derketina ji beşa nesîbê û destpêkirina beşa medhê *texellus* hatiye gotin (wateya yekem a *texellusê*). Bi heman mentiqê navê edebî ye ku di dawîya helbestê de, yan jî di derketina wê de hatiye bikaranîn jî bi heman navî hatiye binavkirin. Bi gotineke zelal jî ber ku ev navê edebî di dawîya metnê edebî de cih digire jê re *texellus* hatiye gotin. Herçiqas *texellus* û *mexles* ji heman raderî hatine dariştin jî, formên wan cuda ne. *Mexles*, di zimanê ‘Erebî de di forma “*ismê mekan*”ê de ye û tê wateya cihê xilasbûna tiştêkî. Lêbelê *texellus* bi wateya ‘*mexlesgirtin*’, yan jî ‘bikaranîna *mexlesê* ji aliyê nazim/helbestvan ve’

di forma mesderê de ye. Bi baweriya me, ji ber ku mexles di morfolojya Erebi de “ismu mekan” e dibe navdêr (ism) û ji ber vê jî bikaranîna wê wek navê tiştêkî ji bikaranîna texellusa ku wateya mesderê dide guncawtir e. Li gor vê nêrînê navê edebî yê ku helbestvan bi kar tîne dibe “mexles”, bikaranîn û hilibijartina wî navî jî dibe “texellus”.

Çawa ku hat gotin mexles taybetiyeke edebiyatên Îslamî ye. Lêbelê carinan mexlesa Rojhilatî û “navê muste’ar”, ku jêdera wê çanda Rojavayê ye, tên tevlihevkirin û her du li şûna hev tên bikaranîn. “Navê muste’ar” di sedsala XIXem de di serdema dewleta Osmanî de li şûna “pseudonym” a Rojavayî hatiye bikaranîn. Di Tirkiya îro de li şûna “navê muste’ar”, “takma ad” jî tê bikaranîn ku tê wateya navê ku nivîskarekî piştî li xwe kiriye. Hem mexles, hem jî navê muste’ar navê duyem in û piştî tên stendin. Ji vî aliyî ve her du wek hev in. Lêbelê di navbera wan de cudahiyeke bingeîn heye. Di bikaranîna navê muste’ar de faktora sereke daxwaza xweveşartinê ye. Nivîskarên ku ji ber sedemên curbicur naxwazin navên xwe yên eslî bi kar binin navê muste’ar bi kar tînin û bi vî awayî xwe vedişêrin. Lêbelê di mexlesê de bi tu awayî xweveşartin tune. Berevajiyê wê mexles navek e ku di çarçoveya tradîsyoneke edebî de tê bikaranîn û helbestvan bi wî navî tê naskirin. (Okay, 2006, r. 130). Hetta gelek caran navê helbestvan ê eslî tê jibîrkirin (wek Nalî û Siyahpoş) û helbestvan tenê bi mexlesa xwe tê naskirin. Di ferhenga Redhouse de mexles wek şêweyeke surname/paşnavê hatiye pênasekirin (Redhouse, 1880, r. 1780). Bi rastî jî di navbera erka mexlesê û erka pašnavên îroyîn de pêwendiyê xurt dikare bê dîtin. Lewra her du jî hêmaneke nasnameyê ne û li kêleka navê rasteqîn tên bikaranîn. Heçî navê muste’ar e, ew rasterast li şûna navê eslî tê bikaranîn. Cudahiyê dî ya mexlesê û navê muste’ar ew e ku mexles bi piranî di metnên edebî yên menzûm de, lêbelê navê muste’ar di berhemên pexşan de hatiye bikaranîn (Yardım, 2006, r. 17).

Di roja me de di hin çavkaniyên Kurdî de ji bo mexlesê peyva “nasnav”ê tê bikaranîn (Xeznedar, b. 1, r. 170) ku bi baweriya me ev ne bikaranîneke di cih de ye. Lewra nasnav tê wateya navê ku mirov pê tê naskirin. Di navbera vê wateya nasnavê û wateyên mexles û texellusê yên derbasbûyî de pêwendiyê etîmolojîk tune. Xuya ye ku di nasnava Kurdî de mantiqa navê muste’ar heye. Ji ber vê jî em pêşniyaz dikin ku nasnav her di vê çarçoveyê de, yanî bi wateya navê muste’ar bê bikaranîn û mexles wek xwe bimîne. Çawa ku di Tirkî de jî ji bo navê muste’ar “takma ad” tê bikaranîn, di Kurdî de jî ji bo navê muste’ar “nasnav” dikare bê bikaranîn. Lêbelê heçî mexles e, ew têgeheke taybet a tradîsyoneke edebî ye.

Di edebiyatên Îslamî de mexlesên ku hatine bikaranîn bi piranî ji aliyê helbestvanan ve hatine hilibijartin. Lêbelê carinan hin mexles ji aliyê ustadên helbestê ve hatine hilibijartin û li helbestvanên ciwan hatine kirin. Dayîna mexlesê ji aliyê

ustadekî/hostayekî ve bi taybetî di edebiyata Osmanî de gelekî berbelav e. Di edebiyata Osmanî de van ustadan dema mexlesek dane helbestvanekî, helbestek jî nivîsîne û di vê helbestê de pesnê helbestvanê ciwan dane û mexlesa wî aşkera kirine. Di edebiyata Osmanî de helbestên bi vî rengî wek “mexlesname” hatine binavkirin (Yardım, 2006).

Di çarçoveya çavkaniyan de (Şerîfî, 1391, r. 397; Akün, 1994, b. 9, r. 394-396; Kurnaz & Çeltik, 2013, r. 90-91) hin taybetiyên dî yê mexlesê weha dikarin bîn rîzkirin: Bi saya bikaranîna mexlesê xwediyê metnê edebî aşkera dibe û di aidiyeta metnê edebî de tu arîşe dernakeve. Ji vî aliyê ve dikare bê gotin ku mexles, navê edebî yê edebiyatvan e ku nahêle berhemên wî bi berhemên edebiyatvanên dî re tevlihev bibin. Loma di edebiyata klasîk de mexles roleke girîng dilîze. Mexles, ji aliyekî ve jî rola îmzeya edebî dibîne ku ji aliyê edebiyatvan ve di berhema wî ya edebî de tê bikaranîn.

Tradîsyona bikaranîna mexlesê gelekî bi hêz e. Loma mexles ji aliyê piraniya helbestvanan ve hatiye bikaranîn. Lêbelê divê bê zanîn ku di edebiyata klasîk de helbestvanên ku mexles bi kar neanîne jî tîn dîtin. Çi menzûmeyên serbixwe ên dirêj bin û çî helbestên dîwanan bin, standarta cihê mexlesê dawîya metnên edebî ye. Çawa ku mexles girîng e, cihê ku tê de derbas dibe jî girîng e, loma ew cih navên taybet werdigirin. Beyt, yan jî benda ku mexles tê de cih digire wek “beyta mexlesê” û “benda mexlesê” tîn binavkirin. Şûna van têgehên, têgehên “beyta texellusê” û “benda texellusê” û şûna van hemûyan jî têgeha “mexlesxane” yê jî hatine bikaranîn. Di qesîdeyê de beyta ku “mexles” a helbestvan tê de cih digire wek “beyta tac” jî hatiye binavkirin. Di hin helbestan de di hemû beytan de mexles hatine bikaranîn. Di vê rewşê de hemû beyt dibin mexlesxane.

Çawa ku hat gotin mexles hem di helbestên wek xezel, qesîde û musemmetan de hem jî di menzûmeyên serbixwe de tê bikaranîn. Lêbelê di teşeyên kurt ên wek rubaî, dubeytî û ferdan de mexles nayê bikaranîn, yan jî pir kêmtir tê bikaranîn. Loma dikare bê gotin ku mexles taybetiyeke helbestên navîn û dirêj e. Di xezel û teşeyên ji xezelê dirêjtir de (qesîde, murebbe’, muxemmes û hwd, terkîb-tercî, mesnewiyên dirêj) mexles tê bikaranîn, lêbelê di teşeyên ji xezelê biçûktir de (rubaî, dubeytî, qit’eyên biçûk û ferd) ji bilî hin awarteyan, mexles nayê bikaranîn.

Navên ku nazim/helbestvan wek mexles bi kar tînin, carinan nav, yan leqebên wan ên eslî bixwe ne, lêbelê bi pîranî peyvên cuda ne ku aliyên wan ên curbicur nîşan didin.

3. TARÎXA BIKARANÎNA MEXLESÊ DI EDEBIYATA KURDÎ DE

Daneyên li ber destan bi awayekî aşkera nîşan didin ku tradîsyona bikaranîna mexlesê ku di edebiyatên Farisî û Tirkî de hatiye şopandin, di edebiyata Kurdî de

ji diyardeyeke bingehîn û taybetiyeye jêneger a helbestê ye. Ev tradîsyon di tarîxa edebiyata Kurdî de ji aliyê piraniya helbestvanan ve hatiye şopandin. Dikare bê gotin ku ji helbestvanên bihêz heta bi yên lawaz, ji yên navdar heta bi yên ne navdar, ji yên xwedî dîwan heta bi yên ne xwedî dîwan hemû helbestvanên klasîk xwedî mexles in. Bêguman ji bo ku seyra tarîxî ya mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk bê şopandin, berî her tiştî divê mexlesên ku ji aliyê helbestvanên Kurd ve hatine bikaranîn bîn tesbîtkirin. Li jêrê di çarçoveya mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk de du liste dê bîn pêşkêşkin. Lêbelê qada mexlesên Kurdî qadeke gelekî berfireh e û eger em bibêjin ku beramberî tevahiya tarîxa edebiyata Kurdî tê, dê ne şaş be. Ji ber vê yekê, di vê gotarê de angaşt me ne berhevkin û tesbîtkirina hemû mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk e û aşkera ye ku ev yek di çarçoveya gotarekê de ne pêkan e. Loma listeyên ku li jêrê di vê biwarê de dê bîn pêşkêşkin, divê wek listeyên destpêkî bîn nirxandin. Guman tune ye ku ji vir şûnde ev liste dê gelekî bîn dewlemendkin.

Di listeya yekem de di çarçoveya dîyalektên Kurdî û rêza kronolojîk de navên helbestvanan hatine rêzkin û mexlesên wan li hemberî wan hatine danîn. Armanca ji vê yekê ew e ku profîla mexlesên helbestvanan li gor dîyalekt û qonaxên tarîxî derkeve meydanê. Çawa ku hat gotin, di listeyê de pêşî navên helbestvanan, piştê li kêleka wan mexlesên wan cih digirin. Bêguman danîna navên helbestvanan ji bo aşkerabûna xwediyên mexlesan girîng e. Bi vê rêyê dê bê dîtîna ku gelek kesayetên navdar di heman demê de xwedî mexles in jî. Bi bawerîya me ev yek girîng e. Lewra bi taybetî di edebiyata Kurmancî de mexlesên gelek helbestvanan, digel ku hene jî, nayên zanîn û ev helbestvan tenê bi navên xwe yên eslî tên naskirin. Dîsa bi armanca ku xwediyên mexlesan bîn naskirin, di nav analîzan de jî navên eslî û mexles bi hev re dê bîn bikaranîn. Ji ber ku ev liste kategorîk û kronolojîk e, di rêzkirina navên helbestvanan de rêza alfabetîk li ber çavan nehatiye girtin.

NAVÊ ESLÎ / MEXLES

Edebiyata Lorî

1. Baba Tahirê 'Uryan (s.s. XI) / **Tahir** (Kara, 2012, r. 154-163)

Edebiyata Goranî

1. Mela Perîşanê Dînewerî (k.d. 1421) / **Mela, Perîşan, Perîş** (Dînewerî, wr. 28, 35, 48, 49)
2. Mela Mîstefa Ehmed Bêsaranî (k.d. 1745) / **Bêsaranî, Mehzûnî** (Xeznedar, II, 39; Temo, II, 1415)
3. Xanay Qubadî (k.d. 1754) / **Xana** (Qubadî, 2016)
4. Seyîd Ebdullah Mealî (k.d. 1784) / **Mealî, 'Ebdî** (Selefî & Doskî, r. 127)
5. Welî Dîwane (k.d. 1801) / **Welî Dîwane** (Xeznedar, II, 103)
6. Silêman Begê Zengene (k.d. 1803) / **Zebûnî** (Selefî & Doskî, r. 155)

7. Mewlana Xalidê Şarezorî (k.d. 1826) / **Nûrî** (Xeznedar, III, 26)
8. Huseynê Berzencî (k.d. 1834) / **Elme'î** (Selefî & Doskî, r. 141)
9. Mîrza Şefî'ê Çamerêzî (k.d. 1836) / **Şefî'** (Xeznedar, III, 247)
10. Xulam Riza Erkewazî (k.d. 1840) / **Xulam** (Xeznedar, III, 205)
11. Mah Şeref Xanima Kurdistanî (k.d. 1848) / **Mestûre** (Selefî & Doskî, r. 176)
12. Mihemed Silêmanê Hewramanî (k.d. 1848) / **Seydî** (Xeznedar, III, 263)
13. Melay Cebarî (k.d. 1876) / **Mela** (Xeznedar, III, 340)
14. Seyîd Ye'qûbê Mahîdeştî (k.d. 1875) / **Seyyid, Sey Yaço** (Xeznedar, IV, 77)
15. Mehmûdê Ehmedê Zengene (k.d. 1878) / **Funûnî** (Selefî & Doskî, r. 194)
16. Mihemed Lûte Cebarî (k.d. 1878) / **Feqîr** (Selefî & Doskî, r. 187)
17. Ehmed Begê Komasî (k.d. 1878) / **Ehmed** (Xeznedar, III, 317)
18. Mela Ebdurehimê Tawegozî (k.d. 1882) / **Me'dûmî** (Xeznedar, III, 352)
19. Mihemed Îmameddîn Senendecî (k.d. 1883) / **Heyran** (Selefî & Doskî, r. 181)
20. Mihemedê Yûsif (k.d. 1883) / **Rencûrî** (Selefî & Doskî, r. 192)
21. Şêx 'Ebdullahê Daxî (s.s. XIX) / **Daxî** (Selefî & Doskî, r. 172)
22. Mîr Miheme Salihê Nî'metullahî (k.d. 1905) / **Seyîd Salih** (Xeznedar, IV, 243)
23. Mîrza Ebdulqadirê Paweyî (k.d. 1910) / **Qadir** (Xeznedar, IV, 383)
24. 'Ebdulhemîdê Kanîmişkanî (k.d.1916) / **'Irfan** (Selefî & Doskî, r. 257)
25. Xelîlê Xidrê Kakeyî (k.d. 1923) / **Xelîl, Xelîl Munewwer, Mihemed Xelîl, Mela Xelîl, Mîrza Xelîl, Mîrza** (Xeznedar, IV, 505)
26. 'Ebdulmecîd Meliku'l-Kelam (k.d. 1925) / **Mecdî** (Selefî & Doskî, r. 283)
27. Kerîm Mehmûdê Kûhsarî (1978) / **Xemgîn, Temkîn** (Selefî & Doskî, r. 298)
28. Mihemed Emînê Kake Şêxê Tewileyî (k.d. 1982) / **Kardoxî** (Xeznedar, VII, 295)

Edebiyata Kurmancî

1. Eliyê Herîrî (s.s. XVI) / **Elî, Şêx Elî, Huseynî** (Adak, 2015, r. 202)
2. ? (s.s. XVI) / **Hemîdî** (Doskî, b.d., r. 19-22)
3. Feqiyê Teyran (k.d. 1632) / **Feqî, Miksî, Mîm û Hê** (Adak, 2015, r. 238)
4. Melayê Cizîrî (k.d. 1640) / **Mela, Nîşanî, Ehmed** (Adak, 2015, r. 208-209)
5. Mîr Îmadedînê Hekkarî (s.s. XVI-XVII) / **Sebûrî** (Doskî, 2016, Nûpelda)
6. Şêx Şemsedînê Exlatî (s.s. XVII) / **Xelwetî** (Adak, 2015, r. 248)
7. Şêx Ehmedê Xanî k.d. (1709) / **Xanî** (Xanî, 2009; Xanî, b.d.)
8. Mihemed Qasim Bayezîdî (s.s. XVII) / **Xanî** (Selefî & Doskî, r. 85)
9. Remezanê Cizîrî (s.s. XVII) / **Remezan, Remezanê Cizîrî, Îbn Dewdan /** (Badî, 2011, r. 57-80.)
10. Axaokê Bêdarî (s.s. XVII) / **Xeyn û Elîf** (Adak, 2015, r. 263)
11. Xalid Axayê Zêbarî (s.s. XVII) / **Laxer** (Adak, 2015, r. 264)
12. Mela Remazanê Ebbasî (s.s. XVII) / **Remezanê Kurdîkî** (Çelebî, 2010)
13. Mela Huseynê Bateyî (s.s. XVIII) / **Bateyî, Melayê Bateyî** (Sadîni, 2010, r. 20)
14. Selîmê Silêman (s.s. XVIII) / **Selîmî** (Adak, 2015, r. 286)
15. Harîsê Bedlîsî (s.s. XVIII) / **Sewadî** (Adak, 2015, r. 289)
16. Mela Mensûrê Girgaşî (s.s. XVIII) / **Mensûr** (Adak, 2015, r. 294)
17. Ebdulletîfê Şoşî (s.s. XVIII) / **Seyfî** (Adak, 2015, r. 294)
18. Muradxanê Bazîdî (s.s. XVIII) / **Muradxan** (Adak, 2015, r. 296)

19. ? (s.s. XVIII) / **Xewsî** (Ulugana, 2016)
20. ? (s.s. XVIII) / **Macin** (Adak, 2015, r. 299)
21. ? (s.s. XVIII) / **Mîna** (Adak, 2015, r. 300)
22. ? (s.s. XVIII) / **Sadiq** (Adak, 2015, r. 300)
23. ? (s.s. XVIII) / **Mun'imî** (Adak, 2015, r. 339)
24. ? (s.s. XVIII) / **Ze'îfî** (Adak, 2015, r. 339)
25. Mela Meqsûdê Durefşanî (s.s. XVIII) / **Durefşanî** (Mecmû'e, j. Kurd 26)
26. Şêx Xalidê Zêbariyê Yekem (s.s. XVIII) / **Xalidê Zêbarî** (Adak, 2015, r. 301)
27. Mela Ebdullahê Bazilî (s.s. XVIII) / **Bazilî** (Selefî & Doskî, r. 126)
28. Mela Îbrahîmê Katûnî (k.d. 1789?) / **Racî** (Doskî, b.t., r. 141)
29. Mihemed Teyar Paşa (k.d. 1817) / **Xerîbî** (Adak, 2015, r. 334)
30. Mihemed Cewad (k.d. 1826?) / **Siyahpoş** (Adak, 2015, r. 311)
31. Şêx Ehmedê Feqîr (k.d. 1832?) / **Ehmed, Feqîrê Ehmed** (Acar, 2016)
32. Mustefa Begê Hekarî (k.d. 1841?) / **Pertew** (Adak, 2015, r. 319)
33. Mela Xelilê Sêrtî (k.d. 1843) / **Şewqî** (Adak, 2015, r. 331)
34. Şêx Nûreddînê Birîfkanî (k.d. 1850?) / **Nûrî** (Birîfkanî, 2002)
35. ? (k.d. 1850) / **Weda'î** (Adak, 2015, r. 321)
36. Mela Mihemedê Pîzanî (k.d. 1850) / **Madîh** (Doskî, b.t., r. 183)
37. Şêx Evdîlqadirê Xanî (s.s. XIX) / **Evdîlqadirê Xanî** (Doskî, b.d., r. 201-204)
38. Bekîr Begê Erişî (s.s. XVIII-XIX) / **Bê û Kaf** (Adak, 2015, r. 333)
39. Şêx Ebdulezîzê Bedlîsî (s.s. XIX-XX) / **Şeyda, 'Ebdul'ezîz** (Ertekin, 2018, r. 13)
40. Mela Mihemedê Colemêrgiyê Xanî (s.s. XIX) / **Şewqî** (Doskî, 2016)
41. Xalid Beg (s.s. XIX) / **Halet** (Selefî & Doskî, r. 235)
42. Mihemed Xerîbê Şoşî (s.s. XIX) / **Xerîbî** (Şoşî, 2012, r. 42)
43. Mela Ebdurrehmanê Melekendî (k.d. 1874) / **'Abidê Rehman** (Doskî, 2011, r. 35-41)
44. Mela Îbrahîmê Çoqreşî (k.d. 1881) / **Bureyha** (Doskî, 2011, r. 39-43)
45. Mihemed Se'îdê Mizûrî (k.d. 1884) / **Mihîrî** (Selefî & Doskî, r. 307)
46. Şêx Mihemedê Firsafî (k.d. 1892) / **Hezîn** (Selefî & Doskî, r. 321)
47. Şêx Muhyedînê Hênî (k.d. 1897?) / **Sa'î, Heqî** (Adak, 2016, r. 17-20)
48. Şêx Ebdulqadirê Hezanî (k.d. 1905) / **Ebdulqadir, Ebdulqedîr** (Hezanî, 2016)
49. Şêx Evdirehmanê Aqtepeî (k.d. 1907) / **Rûhî** (Aqtepeî, 2011)
50. Şêx Mihemed Can (k.d. 1909) / **Xakî** (Can, 1992)
51. Seydayê Licî (k.d. 1911) / **Hadî** (Licewî, 1992)
52. Şêx Mustefayê Sîsî (k.d. 1914) / **Mustefa (Qewmanî)**, 2011, r. 29-33)
53. Şêx Se'îdê Meczûb (k.d. 1914/1916) / **Se'îd** (Şêxê Meczûb, b.d.)
54. Şêx Ubeydullah (k.d. 1919) / **Şewqî** (Korkusuz, 2004, r. 299-301).
55. Tahayê Maî (k.d. 1919) / **Behaî** (Selefî & Doskî, r. 254)
56. Mela Umerê 'Aşiq (k.d. 1927) / **Laxer, Miksî** (Yılmaz, 2019, r. 21)
57. Feqe Reşîd (k.d. 1932) / **Feqî** (Adak, 2015, r. 332)
58. Mela Nesredînê Zoqî (k.d. 1935) / **Nuseyrî** (Zoqî, b.t.)
59. Mela Ehmedê Heyderî (k.d. 1937) / **Ehmed** (Heyderî, S. M. E., 2012)
60. Şêx Mihemed Kerbelayî (k.d. 1939) / **Bedrî, Kerbelayî** (Pertev, 2012, r. 16)
61. Şêx Hesîb (k.d. 1947) / **Hesbî** (Axtepeî, 2009)
62. Şêx Mihemed Eskerî (k.d. 1952) / **Eskerî** (Şêx Eskerî, 1989)

63. Mela 'Ebdusselamê Cizîrî (k.d.1952) / **Nacî** (Keşkûla Kurmancî)
64. Şêx Muhemmed Hadiyê Qewmanî (k.d. 1956) / **Hadî** (Qewmanî, 2011, r. 37-65)
65. Seyîd Qedrî Haşimî (k.d.1961) / **Bedrî, Zeynî, Qedrî, Hezîn** (Doru, 2016, r. 68)
66. Şêx Tahirê Şoşî (k.d.1962) / **Tahir** (Şoşî, 2012, r. 44)
67. Mela Ehmedê Nalbend (k.d. 1963) / **Muxlis** (Nalbend, 1998)
68. Mela Zahirê Tendûrekî (k.d. 1966) / **Zahir, Zuweyhir** (Tendûrekî, 2007, r. 9)
69. Selaheddînê Gimgimî (1967) / **Serda** (Serda, 2018)
70. Seyîd Eliyê Findikî (k.d.1968) / **'Elî** (Findikî, 2010)
71. Fehmî Begê Peçarî (k.d. 1969) / **Namî, Fehmî, Fehîm** (Peçarî, 1956)
72. Şêx 'Ebdurehmanê Şawirî (1974) / **Mêrgî, 'Ebdurehman** (el-Mêrgî, 2013)
73. Seydayê Hacî Fetahê Hezroyî (k.d.1975) / **Fethî** (Hezroyî, 2012)
74. Ehmed Namî (k.d. 1975) / **Namî** (Selefî & Doskî, r. 213)
75. Şêx Memdûhê Birîfkanî (k.d. 1976) / **Exlatî, Memdûh, Memdûhê Birîfki** / (Birîfkanî, 2001)
76. Mela Mihemed Nûrî (k.d.1977) / **Neclu1-ewhedî** (Amidî, 2004)
77. Şêx Qutbedînê Korikî (k.d.1979) / **Xakî** (Adak, 2012, r. 477)
78. Mela Ebdusselamê Mermerî (k.d. 1982) / **'Ubeyd** (Mehmet Yalar)
79. Mela Sîraceddînê Xelîfî (k.d.1983) / **Sîraceddîn, Mihemed Sîraceddîn, Mihemed Sîrac, Sîrac, Sîracê Xelîlî, Sîn, Sîrac Ataç, Sîn û Cîm** (Gümüş, 2019, r. 6-10)
80. Mela Şêxmûsê Hesarî (k.d. 1983) / **Cegerxwîn** (Cegerxwîn, 2003)
81. Mela Nezîrê Bedewî (k.d.1986) / **Dahî** (Bedewî, 2004)
82. Şêx Mûsayê Şêxanî (k.d.1990) / **Mûsa** (eş-Şeyxanî, 1968)
83. Mela Yasînê Şemê (k.d. 1994) / **Yusrî** (Gezer, 2015)
84. Şêx 'Ismetullahê Karazî (k.d. 1996) / **'Ismet** (Doskî, 2011, r. 177-211)
85. Mela 'Eliyê Baqustanî (k.d.2002) / **'Elî, 'Eyn û Lam û Ya** (Ertekin, 2016)
86. Naîfê Hesên (k.d. 2002) / **Tîrêj** (Selefî & Doskî, r. 379)
87. Mela Nûrullahê Godîşkî (k.d.2003) / **Nûrî** (Godîşkî)
88. Şêx Mihemed Emînê Heyderî (k.d.2003) / **Heyderî, Heyderîzade, Emîn, Emînê Heyderî, Heyderîzade Emîn, Heyderî Ehmed** (Heyderî, Ş. M. E., 2012)
89. Mela Hesênê Bizgûrî (k.d. 2007) / **Keleş** (Keleş, b.t) /
90. Mela Xelîlê Mişextî (k.d. 2007) / **Mişextî** (Mişextî, 2012, r. 16)
91. Şêx Muşerrefê Xunûkî (k.d.2008) / **Xunûkî** (Sönmez, 2018)
92. Mela Xalid Korkusuz (k.d. 2011) / **Xuldî** (Ekmekçi, G. 2012)
93. Mela Mistefa Hilêliyê (k.d. 2012) / **Hişyar** (Hilêliyê, b.t.)
94. Mela 'Ebdullahê Kotaliyê (k.d. 2014) / **'Ebdullah** (Sonmez, 2018)
95. Şêx Ehmed Hilmî (k.d.2016) / **Hilmî, Ehmed** (Hilmî)
96. Mela Ehmedê Zinarexî (k.d. 2018) / **Ehmed** (Zinarexî, 2018)
97. Mela 'Elî 'İlmî (s.s.XX) / **Cigernûr** ('İlmî, 2012)
98. Mela 'Eliyê Botî (k.d. 2000) / **'Elî** (Arslan, 2013)
99. Mela İbrahim Paresî / **Bureyhîm** (Paresî, b.t.)
100. Mela 'Îmadeddînê Gurdilî / **Gurdilî** (Mela 'Îmadeddîn)
101. Mela İmadeddîn / **Reşpojan** (Mela İmadeddîn)
102. Mela 'Arifê Dêrsilavî / **'Arif** (Dêrsilavî, 2004)
103. Mela Silêmanê Kercewsî (Kurşun) / **Selman** (Kurşun, 2002)

104. Dilbikulê Cizîrî (Abdulkadir Bingöl) / **Dilkul** (Cizîrî, 2015)
105. Seyîd Şemseddîn Erzen / **Şemsî** (Erzen, 1430)
106. Ebdulqadir Înan / **Ebdulqadir** (Înan, 2014)
107. Mele Se'îd (Seydayê Xelatî) / **Xelatî** (Se'îd/Xelatî 2008)
108. Seydayê Mela Husnî / **Hezîn, Husnî** (Aykaç, 2015, r. 8)
109. Mela Me'sûmê Gundşêxî / **Dilbirîn** (Mela Me'sûm)
110. Mihemed Helîmê Xursa Heftêxuhan / **Xemkûr** (Heftêxuhan, 2003)
111. Mela Mihemedê Hezanî / **Mem, Mîm; Mihemedê Hezanî** / (Hezanî, b.t.; Hezanî, 2010, r. 69)

Edebiyata Soranî

1. Yûsif Karîzî (k.d. 1782) / **Karîzî** (Selefî & Doskî, r. 134)
2. Mîstefa Begê Sahîbqîran (k.d. 1850) / **Hicrî, Kurdî** (Xeznedar, III, 168)
3. Ebdurehman Begê Sahîbqîran (k.d. 1869) / **Bîmar, Rencûr, Salim** / (Xeznedar, III, 117)
4. Mela Xidirê Mîkayîlî (k.d. 1877) / **Nalî** (Xeznedar, III, 43)
5. Şaweysê Koşkî (k.d. 1882) / **Koşk** (Xeznedar, IV, 591) /
6. Emîn Axayê Bekir Axayê Koyî (k.d. 1888) / **Exter, Emîn** (Xeznedar, IV, 48-49)
7. Mela Wesmanê Silêmanî (k.d. 1889) / **Fayeq, Hezîn** (Xeznedar, IV, 91)
8. 'Ebdulqadirê Resûlê Begzade (k.d. 1890) / **Feqê, Derwêş** (Xeznedar, IV, 383)
9. Hacî Qadirê Koyî (k.d. 1898) / **Hacî** (Xeznedar, IV, 145)
10. Omerê Xalid Begê Şalebekî (s.s.XVIII-XIX) / **Rencûrî** (Selefî & Doskî, r. 174)
11. Mîrze Ebdurehîmê Sablaxî (k.d. 1902) / **Wefayî** (Xeznedar, IV, 347)
12. Salihê Ehmed (k.d. 1906) / **Ahî** (Xeznedar, IV, 595)
13. Mihemedê Helebceyî (k.d. 1906) / **Xakî** (Xeznedar, IV, 599)
14. Mihemedê Şêx Osmanê Belxî (k.d. 1906) / **Mehwî, Meşwî** (Xeznedar, IV, 195)
15. Kak 'Ebdullah Kak 'Elî (k.d. 1906) / **Sanî** (Xeznedar, IV, 57) /
16. Mela Salihê Nesrullah (k.d. 1909) / **Herîq** (Xeznedar, IV, 426)
17. Şêx Riza Talebanî (k.d. 1910) / **Riza, Lami'** (Xeznedar, IV, 279)
18. Şêx Selîmê Texteyî (k.d. 1911) / **Salimê Sine** (Xeznedar, IV, 605)
19. Ebdullah Begê Mîsbahuddîwan (k.d. 1916) / **Edeb** (Xeznedar, IV, 457)
20. Tahir Begê Caf (k.d. 1918) / **Tahir** (Xeznedar, IV, 565)
21. Mela Resûlê Bêtûşî (k.d. 1921) / **Menfî** (Xeznedar, IV, 69)
22. Tahirê Bêderî Berzencî (k.d. 1925) / **Fuad** (Xeznedar, V, 421)
23. Şukrî Fezlî (k.d. 1926) / **Hemmi** (Xeznedar, V, 401)
24. Mihemedê Şêx Rizayê Talebanî (k.d. 1928) / **Xalisî** (Xeznedar, V, 40)
25. Ehmedê Hacî Şêx Xenî (s.s.XIX-XX) / **Fewzî** (Xeznedar, V, 39)
26. 'Elî Beg Salar Se'îd Heyderî (s.s.XIX-XX) / **'Elî** (Xeznedar, V, 64)
27. Resûlê Mela Sadiq Mukriyanî (k.d. 1932) / **Edîb** (Xeznedar, V, 187)
28. Şêx Miheydîne Koyî (k.d. 1934) / **Nîhani** (Xeznedar, IV, 63) /
29. Mela Mehmûdê Meznawî (k.d. 1934) / Hicrî (Selefî & Doskî, r. 327)
30. Ehmed Muxtar Caf (k.d. 1935) / **Ehmed** (Xeznedar, V, 451)
31. Ehmedê Sahîbqîran (k.d. 1936) / **Hemdî** (Xeznedar, V, 273)
32. Xefûrê Hacî 'Umer (k.d. 1938) / **Mîrza, Xale Mîrza, Mîrza Xefûr** / (Xeznedar, V, 167)

33. Mela 'Ebdulfetah Katibzade (k.d. 1940) / **Wehbî** (Selefi & Doskî, r. 266)
34. Mihemed 'Ebdulla Dişeyî Sineyî (k.d. 1942) / **Mihrî** (Xeznedar, V, 522)
35. Kak Mistefayê Hîranî Sanî (k.d. 1942) / **Safî** (Xeznedar, V, 325)
36. Mihemed Şerîfê Muezzin (k.d. 1942) / **Mihrî** (Xeznedar, V, 522)
37. Necmedînê Şêx Ebdurehmanê Şorîce (k.d. 1944) / **Sabirî** (Xeznedar, V, 389)
38. Şêx Necmedînê Ebdurehmanê Berzencî (k.d. 1944) / **Sebrî** (Kurdo, 261-263) /
39. Salih Zekî Sahibqiran (k.d.1944) / **Şewqî** (Selefi & Doskî, r. 246)
40. Hesênê Mîrza Qasimê Qazî (k.d. 1944) / **Hesen** (Xeznedar, V, 343)
41. Mela Mihemedê Merîwanî (k.d. 1944) / **Narî** (Xeznedar, V, 167) /
42. Mela 'Ebdullahê Mihemed (k.d. 1948) / **Ziwer** (Xeznedar, V, 229)
43. Husênê Ebdulletîfê Mukriyanî (k.d. 1948) / **Huznî, Damaw** (Xeznedar, V, 439)
44. Faiq 'Ebdullah (k.d. 1948) / **Bêkes** (Xeznedar, V, 489) /
45. Hacî Tewfîqê Mehmûd Axa (k.d. 1950) / **Pîremêrd** (Xeznedar, V, 101)
46. Fayiqê Mela 'Ebdulahê Zêwer (k.d. 1952) / **Bextiyar** (Xeznedar, VII, 63)
47. 'Ebdullah Muftî Pënciwênî (k.d. 1952) / **Muftî** (Xeznedar, VI, 119)
48. Mihemed Emînê Şinoyî (k.d. 1954) / **Emîn, Emînê Şinoyî** (Xeznedar, VI, 215)
49. Mehmûdê Mela Emînê Muftî (k.d. 1955) / **Bêxud** (Xeznedar, VI, 73)
50. Şêx Mehmûdê Berzencî Hefîd (k.d. 1956) / **Nûrbexşî** (Xeznedar, VI, 173)
51. Xidrê Ehmedê Nanekelî (k.d. 1957) / **Deştî** (Xeznedar, VII, 101)
52. Cebâr Axay Kanî (k.d. 1957) / **Kanî** (Xeznedar, VI, 409)
53. Şêx Nûrî Şêx Salih (k.d. 1958) / **Nûrî, Şêx Nûrî** (Xeznedar, VI, 351)
54. Hesênê Mela Ebdullahê Zerderû (k.d. 1958) / **Cewherî** (Xeznedar, VI, 63)
55. Şêx Selamê Şêx Ehmed (k.d. 1959) / **Selam** (Xeznedar, VI, 265)
56. 'Arifê Şêx Mehmûdê Qazî (k.d. 1961) / **'Urfî** (Xeznedar, VI, 393)
57. 'Ebdullahê Silêman Beg (k.d. 1962) / **Goran** (Xeznedar, VI, 573)
58. Mela Mistefayê Dêlêjeyî (k.d. 1963) / **Sefwet** (Selefi & Doskî, r. 329)
59. Mihemedê Çirustanî (k.d. 1963) / **Çirustanî** (Xeznedar, VI, 265)
60. Mihemedê Şêx Evdîlqadirê Dolaşî (k.d. 1965) / **Qanî'** (Xeznedar, VI, 435)
61. 'Ebdurehman Begî Baba (k.d. 1967) / **Babe** (Xeznedar, VI, 95)
62. 'Ebdullay Mela Mihemedê Berzencî (k.d. 1967) / **'Aciz** (Xeznedar, VII, 587)
63. Necmedînê Mela Resûlê Dêlêje (k.d. 1968) / **Arî** (Xeznedar, VII, 129)
64. Reşîdê Mehmûd Axay Ferxe (k.d. 1968) / **Feramerz** (Xeznedar, VII, 41)
65. Mela Ehmedê Dêlêje (k.d. 1970) / **Fayîz** (Xeznedar, V, 49) /
66. Hesênê 'Ebdulqadirê Biyare (k.d. 1971) / **Şayiq, Şaho** (Xeznedar, VI, 149)
67. 'Ebdullahê M. Mewlûd Koyî (k.d. 1971) / **Xadim** (Xeznedar, VI, 311)
68. Memendê Resûl Axay Mîrawdelî (k.d. 1973) / **Fanî** (Xeznedar, VII, 141)
69. Mihemedê Şêx Ehmedê Merdûxî (k.d. 1973) / **Wîsalî** (Xeznedar, VI, 483)
70. 'Eliyê Babîr Axa (k.d. 1974) / **Kemalî** (Xeznedar, VI, 187)
71. Es'edê Mela Xalidê Mehwi (k.d. 1976) / **Es'ed** (Xeznedar, VI, 463)
72. Mihemed Marifê Mela Resûl (k.d. 1976) / **Remzî** (Xeznedar, VI, 483)
73. Ebûbekrê Şêx Celalê Derbendîxan (k.d. 1979) / **Hewrî** (Xeznedar, VII, 229)
74. Ehmedê Mistefayê Koyî (s.s. XX) / **Dilzar** (Xeznedar, VII, 387)
75. Ehmedê Hesên Beg (s.s. XX) / **Herdî** (Xeznedar, VII, 439)
76. Xalidê Hemed Axay Mukrî (s.s. XX) / **Hêdî** (Xeznedar, VII, 537)

77. Xelîlê Resûlê Sincawî (k.d. 1985) / **Wafî, Muxlis** (Xeznedar, VII, 169)
78. Mihemedê Şêx Husênê Helebce (k.d. 1985) / **Hilmî** (Xeznedar, VII, 115)
79. Nasixê 'Ebdullahê Heyderî (k.d. 1986) / **Nasix** (Xeznedar, VI, 475)
80. Mihemed Emînê Seyîd Hesênê Mukrî (k.d. 1986) / **Hêmin** (Xeznedar, VII, 423)
81. Mihemed Mewlûdê Sablaxî (k.d. 1987) / **Mem** (Xeznedar, VII, 489)
82. Ehmedê Derwêş/Exol (k.d. 1988) / **Ehmed** (Xeznedar, VII, 209)
83. Lutfiyê Şêx Rizayê Qûle (k.d. 1989) / **Lutfî** (Xeznedar, VII, 19)
84. Kamilê 'Ebdulhekîmê Zenbîlî (k.d. 1989) / **Awat, Kamil, Îmamî** / (Xeznedar, VI, 549)
85. Mihemedê Mihemed Emînê Qadir (k.d. 1990) / **Kekey Fellah** / (Xeznedar, VII, 563)
86. Mihemed Salihê Mela Ehmed (k.d. 1990) / **Dîlan** (Xeznedar, VII, 499)
87. Ebdurehman Şerefkendî (k.d. 1991) / **Hejar** (Xeznedar, VII, 377)
88. Burhanê Mihemedê Doxremeçî (k.d. 1991) / **Cahid** (Xeznedar, VII, 321)
89. Osmanê Hebîbê Koyî (k.d. 1992) / **Ewnî** (Xeznedar, VII, 265)
90. Mihemed 'Eliyê Mihemed Salih (k.d. 1994) / **Medhoş** (Xeznedar, VII, 347)
91. Mihemedê Tahayê Balîsanî (k.d. 1995) / **Da'î** (Selefî & Doskî, r. 374)
92. Mes'ûdê Mela 'Ebdullay Şenexeyî (k.d. 1998) / **Bêbeş** (Xeznedar, VII, 627)
93. 'Ebasê 'Eliyê Tala Bokan (k.d. 1998) / **Heqîqî** (Xeznedar, VI, 527)
94. Mela 'Ebdulkerîmî Muderrîs (k.d. 2005) / **Namî** (Se'îd, 2016)

Edebiyata Zazakî

1. Mela Ehmedê Xasî (k.d.1951) / **Xasî** (Xasî, 1985)
2. Osman Es'ed Efendi Babij (k.d. 1928) / **Es'ed** (Kirkan, 2018)
3. Mela Ezîz Bekî / **Çepaxçûrî** (Beki, 2015)
4. Mihemedê Kavarî / **Kavarî** (Kavarî, 1391)
5. WK Merdimîn / **Merdîmîn** (Merdîmîn, 2015)

Lîste 1: Mexles li Gor Dîyalektên Kurdî û Rêza Kronolojîk

Dema em di çarçoveya vê lîsteyê de li tradîsyona bikaranîna mexlesê dinêrin, em dibînin ku di hemû qadên edebiyata Kurdî ya klasîk de helbestvanên qonaxa destpêkê di helbestên xwe de mexles bi kar anîne. Di çarçoveya tevahiya tarîxa edebiyata Kurdî ya klasîk de, mexles cara pêşî di Kurdiya Lorî de ji aliyê Baba Tahirê Hemedanî ve hatiye bikaranîn. Baba Tahir, di çar xezelên xwe yên ku ji aliyê Sabah Kara ve hatine weşandin de mexlesa "Tahir" bi kar anîye (Kara, 2012, r. 154-163). Mela Perîşan jî ku wek helbestvanê herî kevin ê Kurdiya Goranî tê qebûlkirin di *Perîşannameya* xwe de mexlesên "Perîş", "Perîşan" û "Mela" bi kar anîne (Perîşanname, wr. 28, 35, 48, 49).¹ Çawa ku di lîsteyê de tê dîtîn, helbestvanên pêşî yên edebiyata Kurmançî yên wek Hemîdî, Eliyê Herîrî (Elî, Şêx Elî, Huseynî), Mela Ehmedê Cizîrî (Mela, Nîşanî, Ehmed), Feqiyê Teyran (Feqî, Miksî, Mîm û

1 Ji bo ku ev agahî daye min spasîyên xwe pêşkêşî Erol Şaybak dikim.

Hê), Mîr Îmadedînê Hekarî (Sebûrî) û Şêx Şemsedînê Exlatî (Xelwetî) di sedsalên XVI-XVIIem de helbestên xwe digel mexlesên xwe nivîsîne. Bi heman rengî di Kurdiya Soranî de jî her sê helbestvanên damezirîner Nalî, Kurdî û Salim edebiyata Soranî ya klasîk digel vê tradîsyonê damezirandine û şohreta wan bi mexlesên wan çê bûye. Herî dawî em dibînin ku di Kurdiya Zazakî de jî Melayê Xasî (Xasî) û Osman Es'ed Efendi (Es'ed) di berhemên pêşî yê edebiyata Zazakî de mexles bi kar anîne. Bi kurtî, mexles di hemû diyalektên edebiyata Kurdî de di qonaxa destpêkê de hatiye bikaranîn. (Kurdiya Lorî: sedsala XIem, Kurdiya Goranî: sedsala XVem, Kurdiya Kurmançî: sedsala XVIem, Kurdiya Soranî: sedsala XIX û Kurdiya Zazakî: sedsal XXem). Çawa ku hatibû gotin, di edebiyata Farişî de bikaranîna mexlesê di sedsala XIIIem de belav bûye û di edebiyata Tirkî de jî di sedsala XVem de dest pê kiriye ku ev her du jî qonaxên piştî damezirandinê ne. Dema em ji vî aliyê ve li edebiyata Kurdî dinêrin, em dibînin ku di hemû diyalektên edebiyata Kurdî de mexles di qonaxa damezirandinê bixwe de hatine bikaranîn. Loma jî ev yek di destpêka bikaranîna mexlesê de wek xweseriyê cudaker a edebiyata Kurdî dikare bê nirxandin.

Tradîsyona bikaranîna mexlesê, di qonaxên peyrew ên tarîxa edebiyata Kurdî de jî dom kiriye û gihîştîye heta bi roja me. Eger em ji Baba Tahir bidin destpêkirin maweya tarîxî ya bikaranîna mexlesê dê beramberî 1000 salî were. Lêbelê divê bê gotin ku ji Baba Tahir heta bi Mela Perîşan di edebiyata Kurdî ya hewzeyaya Îranê de rawestaneke edebiyata nivîskî heye û di vê hewzeyê de edebiyata Kurdî ji Mela Perîşan şûnde çalak bûye. Ji ber vê jî dema em Mela Perîşan esas bigirin, emê bibînin ku ji Mela Perîşan û vir ve tradîsyona bikaranîna mexlesê nêzî 600 salî di edebiyata Kurdî ya klasîk de bê rawestan dom kiriye. Herçiqas bikaranîna mexlesê di edebiyata Kurdî ya klasîk de wek tradîsyonekê rûniştibe jî, hin helbestvanên ku bi şeweya klasîk helbest nivîsîne, lêbelê ji ber sedemên curbicur di hemû helbestên xwe de, yan jî di hin helbestên xwe de mexles bi kar neanîne jî tînin. Bêguman bikarneanîna mexlesê ji aliyê hin helbestvanan ve tiştêkî asayî ye. Çawa ku li jorê jî derbas bû, ev yek di edebiyatên di yê Îslamî de jî tînin. Li aliyekî di helbestvanên ku di sedsala XXem de bi şeweya klasîk dest bi helbestê kirine lêbelê piştî dest bi helbesta modern kirine, di helbestên xwe yê klasîk de mexles bi kar anîne, lêbelê di yê modern de terka mexlesê kirine. Ji bo vê yekê di edebiyata Soranî de Goran ('Ezîz, 2018, r. 47) û di ya Kurmançî de jî Cegerxwîn wek nimûne dikarin bîn dayîn.

Di listeya jorîn de bi giştî 239 helbestvanên ku di tarîxa edebiyata Kurdî ya klasîk de mexles bi kar anîne cih digirin. Ji van helbestvanan 111 heb di nav edebiyata Kurmançî, 94 heb di nav edebiyata Soranî, 28 heb di nav edebiyata Goranî, 5 heb di nav edebiyata Zazakî û hebeke jî di nav edebiyata Lorî de cih digirin. Li vê derê pêwîst e em dupat bikin ku ev jimarekê ku hatine tesbîtîkirin ne lîmîtên jorîn in.

Di lîsteya jêrîn de jî heman mexlesên ku di lîsteya jorîn de cih digirin bi awayekî alfabetîk hatine rêzkirin û li hemberî wan navên helbestvanan hatine danîn. Pêwîst e bê îfadekirin ku ev lîste bi taybetî bi mebesta sûdên pratîk hatiye amadekirin. Bi rêya vê lîsteyê xwediyên eslî yên mexlesan bê hêsanî dê bîn dîtin.

MEXLES / NAV

1. 'Abidê Rehman / Mela Ebdurrehmanê Melekendî
2. 'Aciz / 'Ebdullay Mela Mihemedê Berzencî
3. 'Arif / Mela 'Arifê Dêrsilavî
4. 'Ebdî / Seyîd Ebdullah Mealî
5. 'Ebdul'ezîz / Şêx Ebdulezîzê Bedlîsî
6. 'Ebdullah / Mela 'Ebdullahê Kotaliyê
7. 'Ebdulqadir / Ebdulqadir Înan
8. 'Ebdulqadir / Şêx Ebdulqadirê Hezanî
9. 'Ebdulqedîr / Şêx Ebdulqadirê Hezanî
10. 'Ebdurehman / Şêx 'Ebdurehmanê Şawirî
11. 'Evdilqadirê Xanî / Şêx 'Evdilqadirê Xanî
12. 'Elî / 'Elî Beg Salar Se'îd Heyderî
13. 'Elî / Mela 'Eliyê Botî
14. 'Elî / Seyîd Eliyê Findikî
15. 'Elî, / Eliyê Herîrî
16. 'Elî, / Mela 'Eliyê Baqustanî
17. 'Eskerî / Şêx Mihemed Esker
18. 'Ewnî / Osmanê Hebîbê Koyî
19. 'Eyn û Lam û Ya / Mela 'Eliyê Baqustanî
20. 'Irfan / 'Ebdulhemîdê Kanîmişkanî
21. 'Ismet / Şêx 'Ismetullahê Karazî (1996)
22. 'Urfî / 'Arifê Şêx Mehmûdê Qazî
23. Ahî / Salihê Ehmed
24. Arî / Necmedînê Mela Resûlê Dêlêje
25. Awat / Kamîlê 'Ebdulhekîmê Zenbîlî
26. Babe / 'Ebdurehman Begî Baba
27. Bateyî / Mela Huseynê Bateyî
28. Bazilî / Mela Ebdullahê Bazilî
29. Bê û Kaf / Bekir Begê Erizî
30. Bêbeş / Mes'ûdê Mela 'Ebdullay Şenexeyî
31. Bedrî / Seyîd Qedrî Haşimî
32. Bedrî / Şêx Mihemed Kerbelayî
33. Behaî / Tahayê Maî
34. Bêxew / Mela Beşîrê Bedewî
35. Bextiyar / Faiqê Mela 'Ebdulahê Zêwer
36. Bêkes / Faiq 'Ebdullah
37. Bîmar / Ebdurehman Begê Sahibqiran
38. Bêsarani / Mistefa Ehmed Bêsarani
39. Bêxud / Mehmûdê Mela Emînê Muftî
40. Bureyha / Mela Îbrahîmê Çoqreşî
41. Bureyhîm / Mela Îbrahim Paresî
42. Cahid / Burhanê Mihemedê Doxremeçî
43. Cegerpel / Ehmedê Ebdullahê Goyanî
44. Cegerxwîn / Mela Şêxmûsê Hesarî
45. Cewherî / Cewherî
46. Cigernûr / Mela 'Elî 'İlmî
47. Çirustanî / Mihemedê Çirustanî
48. Da'î / Mihemedê Tahayê Balîsanî
49. Dahî / Mela Nezîrê Bedewî
50. Damaw / Husênê Ebdulletîfê Mukriyanî
51. Daxî / Şêx 'Ebdullahê Daxî
52. Derwêş / 'Ebdulqadirê Resûlê Begzade
53. Deştî / Xidrê Ehmedê Nanekelî
54. Dîlan / Mihemed Salihê Mela Ehmed
55. Dilbirîn / Mela Me'sûmê Gundşêxî
56. Dilkul / Dilbikulê Cizîrî (Abdulkadir Bingöl)
57. Dilzar / Ehmedê Mistefayê Koyî
58. Durefşanî / Mela Meqsûdê Durefşanî
59. Edeb / Ebdullah Begê Mîsbahuddîwan
60. Edîb / Resûlê Mela Sadiq Mukriyanî
61. Ehmed / Melayê Cizîrî
62. Ehmed / Ehmed Begê Komasi
63. Ehmed / Ehmed Muxtar Caf
64. Ehmed / Ehmedê Derwêş/Exol
65. Ehmed / Mela Ehmedê Nalbend
66. Ehmed / Mela Ehmedê Xelatî
67. Ehmed / Mela Ehmedê Zinarexî
68. Ehmed / Melah Ehmedê Heyderî
69. Ehmed / Şêx Ehmed Hilmî
70. Ehmed / Şêx Ehmedê Feqîr
71. Elme'î / Huseynê Berzencî
72. Emîn / Mihemed Emînê Şinoyî
73. Emîn / Emîn Axayê Bekir Axayê Koyî
74. Emîn / Şêx Mihemed Emînê Heyderî
75. Emînê Heyderî / Şêx Mihemed Emînê Heyderî

76. Emînê Şinoyî / Mihemed Emînê Şinoyî
77. Es'ed / Osman Es'ed Efendi Babij
78. Exlatî / Şêx Memdûhê Birîfkanî
79. Exter / Emîn Axayê Bekir Axayê Koyî
80. Fanî / Memendê Resûl Axay Mîrawdêlî
81. Fayeq / Mela Wesmanê Silêmanî
82. Fayîz / Mela Ehmedê Dêlêje
83. Feqê / 'Ebdulqadirê Resûlê Begzade
84. Feqî / Feqe Reşîd
85. Feqî / Feqiyê Teyran
86. Feqîrê Ehmed / Şêx Ehmedê Feqîr
87. Feramerz / Reşîdê Mehmûd Axay Ferxe
88. Fethî / Seydayê Hacî Fetahê Hezroyî
89. Fehmî / Fehmî Begê Peçarî
90. Fehîm / Fehmî Begê Peçarî
91. Fewzî / Ehmedê Hacî Şêx Xenî
92. Fuad / Tahîrê Bêderî Berzencî
93. Funûnî / Mehmûdê Ehmedê Zengene
94. Goran / 'Ebdulahê Silêman Beg
95. Gurdilî / Mela 'Îmadeddînê Gurdilî
96. Hacî / Hacî Qadirê Koyî
97. Hadî / Seydayê Licî
98. Hadî / Şêx Muhammed Hadiyê Qewmanî
99. Halet / Xalid Beg
100. Hêdî / Xalidê Hemed Axay Mukrî
101. Hejar / Ebdurehman Şerefkendî
102. Hemdî / Ehmedê Sahibqiran
103. Hêmin / Mihemed Emînê Seyîd
Hesenê Mukrî
104. Hemmî / Şukrî Fezîlî
105. Heqî / Şêx Muhyedînê Hênî
106. Heqîqî / 'Ebasê 'Eliyê Tala Bokan
107. Herdî / Ehmedê Hesen Beg
108. Herîq / Mela Salihê Nesrullah
109. Hesbî / Şêx Hesîb
110. Hesen / Hesen Mîrza Qasimê Qazî
111. Hewrî / Ebûbekê Şêx Celalê Derbendîxan
112. Heyderî / Şêx Mihemed Emînê Heyderî
113. Heyderî Ehmed / Şêx Mihemed Emînê
Heyderî
114. Heyderîzade Emîn: Şêx Mihemed
Emînê Heyderî
115. Heyderîzade / Şêx Mihemed Emînê
Heyderî
116. Heyran / Mihemed Îmameddîn
Senendecî
117. Hezîn / Seydayê Mela Husnî
118. Hezîn / Mela Wesmanê Silêmanî
119. Hezîn / Seyîd Qedrî Haşimî
120. Hezîn / Şêx Mihemedê Firsafî
121. Hicrî / Mela Mehmûdê Meznawî
122. Hicrî / Mistefa Begê Sahibqiran
123. Hilmî / Mihemedê Şêx Husênê Helebce
124. Hilmî / Şêx Ehmed Hilmî
125. Hişyar / Mela Mistefa Hilêliyê
126. Huseynî / Eliyê Herîrî
127. Husnî / Seydayê Mela Husnî
128. Huznî / Husênê Ebdulletîfê Mukriyanî
129. Îbn Dewdan / Remezanê Cizîrî
130. Îmamî / Kamilê 'Ebdulhekîmê Zenbîlî
131. Kakey Fellah / Mihemedê Mihemed
Emînê Qadir
132. Kamil / Kamilê 'Ebdulhekîmê Zenbîlî
133. Kanî / Cebâr Axay Kanî
134. Kardoxî / Mihemed Emînê Kake Şêxê
Tewîleyî
135. Karîzî / Yûsif Karîzî
136. Kavarî / Mihemedê Kavarî
137. Keleş / Mela Hesenê Bizgûrî
138. Kemalî / 'Eliyê Babîr Axa
139. Kerbelayî / Şêx Mihemed Kerbelayî
140. Koşk / Şawesê Koşkî
141. Kurdî / Mistefa Begê Sahibqiran
142. Lami' / Şêx Riza Talebanî
143. Laxer / Xalid Axayê Zêbarî
144. Laxer / Mela Umerê 'Aşiq
145. Lutfî / Lutfiyê Şêx Rizayê Qûle
146. Macin / -
147. Madîh / Mela Mihemedê Pîzanî
148. Me'dûmî / Mela Ebdurehimê Tawegozî
149. Mealî / Seyîd Ebdullah Mealî
150. Mecdî / 'Ebdulmecîd Meliku'1-Kelam
151. Medhoş / Mihemed 'Eliyê Mihemed Salih
152. Mehwî / Mihemedê Şêx Osmanê Belxî
153. Mehzûnî / Mela Mistefa Ehmed
Bêsarani
154. Mela Perîşan / Mela Perîşanê Dînewerî
155. Mela Xelîl / Xelîlê Xidrê Kakeyî
156. Mela / Mela Perîşanê Dînewerî
157. Mela / Melay Cebârî
158. Mela / Melayê Cizîrî

159. Mem / Mela Mihemedê Hezanî
 160. Mem / Mihemed Mewlûdê Sablaxî
 161. Memdûh / Şêx Memdûhê Birîfkanî
 162. Memdûhê Birîfkî / Şêx Memdûhê Birîfkanî
 163. Menfî / Mela Resûlê Bêtûşî
 164. Mensûr / Mela Mensûrê Girgaşî
 165. Merdimîn / WK Merdimîn
 166. Mêrgî / Şêx 'Ebdurehmanê Şawirî
 167. Mestûre / Mah Şeref Xanima Kurdistanî
 168. Meşwî / Mihemedê Şêx Osmanê Belxî
 169. Mihemedê Hezanî / Mela Mihemedê Hezanî
 170. Mihemed Sîrac / Mela Sîraceddînê Xelîfî
 171. Mihemed Sîraceddîn / Mela Sîraceddînê Xelîfî
 172. Mihemed Xelîl / Xelîlê Xidrê Kakeyî
 173. Mihîrî / Mihemed 'Ebdulla Dişeyî Sineyî
 174. Mihîrî / Mihemed Se'îdê Mizûrî
 175. Mihîrî / Mihemed Şerîfê Muezzin
 176. Mîksî / Feqiyê Teyran
 177. Mîksî / Mela Umerê 'Aşîq
 178. Mîm û Hê / Feqiyê Teyran
 179. Mîm / Mela Mihemedê Hezanî
 180. Mîna / -
 181. Mîrza Xefûr / Xefûrê Hacî 'Umer
 182. Mîrza Xelîl / Xelîlê Xidrê Kakeyî
 183. Mîrza / Xefûrê Hacî 'Umer
 184. Mîrza / Xelîlê Xidrê Kakeyî
 185. Mişextî / Mela Xelîlê Mişextî
 186. Muftî / 'Ebdullah Muftî Pênciwênî
 187. Mun'imî / -
 188. Muradxan / Muradxan
 189. Mûsa / Şêx Mûsayê Şêxanî
 190. Mustefa / Şêx Mustefayê Sîsî
 191. Muxlis / Mela Ehmedê Nalbend
 192. Muxlis / Xelîlê Resûlê Sincawî
 193. Nacî / Mela 'Ebdusselamê Cizîrî
 194. Nalî / Mela Xidir
 195. Namî / Fehmî Begê Peçarî
 196. Namî / Ehmed Namî
 197. Namî / Mela 'Ebdulkerîmî Muderrîs
 198. Narî / Mela Mihemedê Merîwanî
 199. Nasix / Nasixê 'Ebdullahê Heyderî
 200. Neclu'l-Ewhedî / Mela Mihemed Nûrî
 201. Nîhanî / Şêx Miheydînê Koyî
 202. Nişanî / Melayê Cizîrî
 203. Nûrbexşî / Şêx Mehmûdê Berzencî Hefîd
 204. Nûrî / Şêx Nûreddînê Birîfkanî
 205. Nûrî / Mela Nûrullahê Godîşkî
 206. Nûrî / Şêx Nûrî Şêx Salih
 207. Nuseyrî / Mela Nesredînê Zoqî
 208. Perîş / Mela Perîşanê Dînewerî
 209. Pertew / Mustefa Begê Hekarî
 210. Pîremêrd / Hacî Tewfîqê Mehmûd Axa
 211. Qadir / Mîrza Ebdulqadirê Paweyî
 212. Qanî' / Mihemedê Şêx Evdilqadirê Dolaşî
 213. Qedrî / Seyîd Qedrî Haşimî
 214. Racî / Mela Îbrahîmê Katûnî
 215. Remezan / Remezanê Cizîrî
 216. Remezanê Cizîrî / Remezanê Cizîrî
 217. Remezanê Kurdîkî / Mela Remazanê Ebbasî
 218. Remzî / Mihemed Marîfê Mela Resûl
 219. Rencûr / Ebdurehman Begê Sahîbqiran
 220. Rencûrî / Mihemedê Yûsif
 221. Rencûrî / Omerê Xalid Begê Şalebekî
 222. Reşpojan / Mela Imadeddîn
 223. Rîza / Şêx Rîza Talebanî
 224. Rûhî / Şêx Evdirehmanê Aqtepî
 225. Sa'î / Şêx Muhyeddînê Hênî
 226. Sabirî / Necmedînê Şêx Ebdurehmanê Şorîce
 227. Sadiq / -
 228. Safî / Kak Mistefayê Hîranî Sanî
 229. Salim / Ebdurehman Begê Sahîbqiran
 230. Salim / Şêx Selîmê Texteyî
 231. Sanî / Kak 'Ebdullah Kak 'Elî
 232. Se'îd / Şêx Se'îdê Meczûb
 233. Sebrî / Şêx Necmedînê Ebdurehmanê Berzencî
 234. Sebûrî / Mîr Îmadeddînê Hekkarî
 235. Sefwet / Mela Mîstefayê Dêlêjeyî
 236. Selam / Şêx Selamê Şêx Ehmed
 237. Selîmî / Selîmê Silêman
 238. Selman / Mela Silêmanê Kercewsî (Kurşun)
 239. Serda / Selaheddînê Gimgimî
 240. Sewadî / Harîsê Bedlîsî
 241. Sey Yaqo / Seyîd Ye'qûbê Mahîdeştî

242. Seydî / Mihemed Silêmanê Hewramanî
 243. Seyfî / Ebdulletifê Şoşî
 244. Seyîd Salih / Mir Miheme Salihê Nî'metullahî
 245. Seyîd / Seyîd Ye'qûbê Mahîdeştî
 246. Sîn / Mela Sîraceddînê Xelilî
 247. Sîn û Cîm / Mela Sîraceddînê Xelilî
 248. Sîrac Ataç / Mela Sîraceddînê Xelilî
 249. Sîrac, / Mela Sîraceddînê Xelilî
 250. Sîracê Xelilî / Mela Sîraceddînê Xelilî
 251. Sîraceddîn / Mela Sîraceddînê Xelilî
 252. Siyahpoş / Mihemed Cewad
 253. Şaho / Hesenê 'Ebdulqadirê Biyare
 254. Şayiq / Hesenê 'Ebdulqadirê Biyare
 255. Şefî' / Mîrza Şefî'ê Çamerêzî
 256. Şemsî / Seyîd Şemseddîn Erzen
 257. Şewqî / Mela Xelilê Sêrtî
 258. Şewqî / Mela Mihemedê Colemêrgiyê Xanî
 259. Şewqî / Salih Zekî Sahibqiran
 260. Şewqî / Şêx Ubeydullah
 261. Şêx Elî / Eliyê Herîrî
 262. Şêx Nûrî / Şêx Nûrî Şêx Salih
 263. Şeyda / Şêx Ebdulezîzê Bedlîsî
 264. Tahir / Baba Tahirê Hemedanî
 265. Tahir / Şêx Tahirê Şoşî
 266. Tahir / Tahir Begê Caf
 267. Temkîn / Kerîm Mehmûdê Kûhsarî
 268. Tîrêj / Naifê Hesen
 269. Wafî / Xelilê Resûlê Sincawî
 270. Weda'î / Weda'î
 271. Wefayî / Mîrze Ebdurehîmê Sablaxî
 272. Wehbî / Mela 'Ebdulfetah Katibzade
 273. Welî Dîwane / -
 274. Wîsalî / Mihemedê Şêx Ehmedê Merdûxî
275. Xadim / 'Ebdullahê M. Mewlûd Koyî
 276. Xakî / Mihemedê Helebceyî
 277. Xakî / Şêx Mihemed Can
 278. Xakî / Şêx Qutbedînê Korikî
 279. Xale Mîrza / Xefûrê Hacî 'Umer
 280. Xalidê Zêbarî / Şêx Xalidê Zêbariyê Yekem
 281. Xalisî / Mihemedê Şêx Rizayê Talebanî
 282. Xana / Xanay Qubadî
 283. Xanî / Mihemed Qasim Bayezîdî
 284. Xanî / Şêx Ehmedê Xanî
 285. Xasî / Mela Ehmedê Xasî
 286. Xelatî / Mele Se'id (Seydayê Xelatî)
 287. Xelîl Munewwer / Xelilê Xidre Kakeyî
 288. Xelîl / Xelilê Xidre Kakeyî
 289. Xelwetî / Şêx Şemseddînê Exlatî
 290. Xemgîn / Kerîm Mehmûdê Kûhsarî
 291. Xemkûr / Mihemed Helîmê Xursa Heftêxuhan
 292. Xerîbî / Mihemed Teyar Paşa
 293. Xerîbî / Mihemed Xerîbê Şoşî
 294. Xewsî / -
 295. Xeyn û Elîf / Axaokê Bêdarî
 296. Xulam / Xulam Riza Erkewazî
 297. Xuldî / Mela Xalid Korkusuz
 298. Xunûkî / Şêx Muşerrefê Xunûkî
 299. Yusrî / Mela Yasîne Şemê
 300. Zahir / Mela Zahirê Tendûrekî
 301. Ze'îfî / -
 302. Zebûnî / Silêman Begê Zengene
 303. Zeynî / Seyîd Qedrî Haşimî
 304. Zîwer / Mela 'Ebdullahê Mihemed
 305. Zuweyhir / Mela Zahirê Tendûrekî

Lîste 2: Mexles Bi Awayeki Alfabetîk

Çawa ku tê dîtin, di listeya jorîn de 305 mexles cih digirin. Dema em encamên her du listeyan berawird dikin, xala ku herî zêde balê dikişîne nebûna hevsengiya jimareyî ye. Lewra di listeya yekem de jimara helbestvanên xwedî mexles 237 e, lêbelê di vê listeyê de jimara mexlesên ku hatine bikaranîn 305 e. Sedemê vê cudahiye ew e ku hin helbestvanan ji yekî zêdetir mexles bi kar anîne û ji ber vê jî jimara mexlesan ji jimara helbestvanan zêdetir e. Di beşa çarem a gotarê de di bin sernavekî serbixwe de (pirmexlesî) emê bi taybetî li ser vê mijarê rawestînin.

4. TAYBETIYÊN MEXLESÊN KU DI EDEBIYATA KURDÎ YA KLASÎK DE HATINE BIKARANÎN

4.1. Şêweyên Bikaranîna Mexlesê

Di edebiyata Kurdî de, wek edebiyatên Farisî û Tirkî, em dikarin behsa du dustûrên bingehîn ên bikaranîna mexlesê bikin. Dustûra yekem ew e ku çî ji beytan pêk bên (xezel, qesîde, mesnewî) û çî ji bendan pêk bên (muselles, murebbe, terkîbbend û hwd.) ferq nake, di hemû teşeyên nezmê de mexles di dawiya helbest/menzûmeyê de tê bikaranîn. Dustûra duyem jî ew e ku bikaranîna mexlesê bi piranî carek e. Digel van dustûrên bingehîn, divê bê gotin ku di edebiyata Kurdî de bikaranînen cuda ên mexlesê jî tên dîtin ku ev yek di edebiyatên dî yên Îslamî de jî wisa ye (Bo nimûne ji bo bikaranînen cuda ên mexlesên edebiyata Tirkî ya klasîk bnr. Kayaokay, 2017).

Bêguman di vê gotara destpêkî de mecal tuneke ku di çarçoveya tevahiya edebiyata Kurdî de hemû bikaranînen mexlesê bên tesbîtkirin. Aşkera ye ku ji bo vê yekê divê gelek xebatên spesîfîk bên kirin. Lêbelê em dixwazin li vê derê di çarçoveya edebiyata Kurmancî de bi awayekî giştî û kategorîk li şêweyên bikaranînen mexlesê binêrin.

4.1.1. Helbestên ku ji Beytan Pêk Tên

Eger em bi qesîde û xezelan dest pê bikin ku helbestên yekserwa ne û bi beytan tên nivîsîn, em dibînin ku di vê kategoriyê de di çarçoveya standartê de mexles di beyta herî dawî (meqte'), yan jî di beyta berî wê de hatiye bikaranîn. Lêbelê hin helbestvanan carinan mexlesên xwe berî beyta meqte'ê bi çend beytan jî bi kar anîne (bi piranî ji dawî ve di beyta sêyem, yan jî di beyta çarem de). Ev şêwaz, di edebiyata Farisî de jî tê dîtin. Di vê rewşê de beyt, yan beytên peyrew wek tamamkerê beyta mexlesê tên qebûlkirin (Fesaî, 1373, r. 567). Ev helbesta jêrîn a Melayê Cizîrî wek nimûneyeke kevin a vê şêweyê derdikeve pêş:

Ji Melayê Cizîrî

1. Me lew fincan li ser dest e ku mehtaba hilal ebrû
Numayin min di mir>atê meya safa zelal ebrû

...

- 12 Eger de'wayê Mûsayî di 'işqê da bikim ca'iz
Mela daîm tecella ye ji wê terha şelal ebrû

- 13 Bi şîrînî bi zîbayî çî katib bû we kêşayî
Te'alallah nîşan dane we şîrîn ev mîsal ebrû

14 Ne Şîrîna li Derbendê ne mehbûbê Semerqendê
Nekêşayin bi vî rengê li neqşê bêzewal ebrû

15 Nişana qabê qewseynî ku qews avête ebsaran
Di teqwîma tecellayî bi ser lê bûn hilal ebrû
(Melayê Cizîrî, 2010, r. 203-204)

Çawa tê dîtîn, Melayê Cizîrî mexlesa xwe ji dawiyê ve di beyta çarem de bi kar aniye. Lêbelê li cem Mela ev bikaranîn ne zêde berbelav e. Bi qasî ku tê dîtîn, di nav helbestvanên klasîk ên edebiyata Kurmancî de, Şêx Ehmedê Feqîr nûnerekî xurt ê vê şêwazê ye. Şêx Ehmedê Feqîr di gelek xezel/qesîdeyên xwe de mexlesa xwe (Ehmed) ne di beyta dawiyê de, berî wê bi çend beytan bi kar aniye. Di nimûneya jêrîn de Şêx Ehmedê Feqîr, wek xezela jorîn a Melayê Cizîrî, ji dawiyê ve di beyta çarem de cih daye mexlesa xwe û wek şêwaza edebiyata Farisî, ji beyta mexlesê pê ve heta bi dawiya helbestê mijara bingehîn a helbestê ku evîn e, guherandiyê û ev beş ji bo duayê terxan kiriye.

1. Dilberê dil daye bi derb û cerah
Dil kire mecrûhê bi tîr û rimah
2. Xal û xet û zilfên siyahê di hûr
Dil dane zewq û ferehê'b inşirah
3. Ku me li te terkî ne ya bûtperes
Lat û 'uzza bûn ji te ew musterah
4. Min ku kir e qesda tewafa hebîb
Bismî Îlahî'l-'erşî min iftitah
5. Daye icaze ji me ra dilberê
Bê me tewafa gerdenê'b iqtirah
6. Pûşîde em çiçekê şemşîr û tîr
Xencer û tîxa ce'ferî hem rimah
7. Ma qet îcaze neda 'eynî hedîs
Metnê mesabîhê hisan û sehah
8. Şerhu'l-'ubab û menhec û rewdeyê
Îbnu'l-Hecer hate bi uznê semah

9. Ku me li te destûr e ya dil bi rîş
Tu here bostanê bi xox û tufah
10. Ewwel tu tecdîdê û wudû'ê begîr
Ji zemzem û abê heyatê reşah
11. Ber hecerî cubbe de ber istilam
Se'yî û wuquf da ku bibit musterah
12. Paşê bibeste ji xwe ra ba edeb
Der gulşen û bustanê 'eqda nikah
13. Tu bimêje nûr û nesîma ji mûnîr
Dûr û be'îd e ji zinaê û sefah
14. Bade vexwe qerqef û kasê xumûr
Meyxur û mestane dibî hat û rah
15. **Ehmed** ku bedhal e ji şewqa hebîb
Lew ku dikit gazî û xews û siyah
16. Hêvî rica bê nezera şah ê dil
Da'î ji te her bi mesa û sebah
17. Hifz û 'inayet ji te bê ya hebîb
Hamî ez zumari bi esbah û rewah
18. Hêvî ji te ya Rebbî ya seyîdî!
Nusret û fethê tu bide ya Fettah (Acar, 2016, r. 253-254)

Melayê Cizîrî di helbesta xwe ya jêrîn de, bi du mexlesên xwe yên cuda serî li vê şewazê daye. Çawa tê dîtin Mela ji dawiyê ve di beyta sêyem de du mexlesên xwe (Mela, Nîşanî) bi hev re bi kar anîne:

Ji Melayê Cizîrî

1. Lillahilhemd ji yarê me di dest came lebaleb
Ji lebe noşî peyapey di dil îlham e lebaleb
...
- 8 Carekî gohtî **Nîşanî**, ne **Mela** yî were banî
Ev dixwest me ji dil û can dihen û kame lebaleb

9 Te dizanim te dibînîm ku tu wî nûrê wucûd
Allah Allah ji çî nûr e di seraya me lebaleb

10 Ji 'îneyet nezerê xas e ku her misre' û beytek
Qedehên abê heyatê ne di şî'ra me lebaleb (Melayê Cizîrî, 2010, r. 33-34)

Carinan helbestvanan mexlesên xwe di du beytên cuda de bi kar anîne. Di vê rewşê de bi piranî yek ji wan di beyta meqte'ê (beyta herî dawî) de, ya dî jî çend beyt berî wê hatiye bikaranîn. Di vê rewşê de dibe ku di her du beytên cuda de heman mexles hatibe bikaranîn û dibe ku du mexlesên cuda hatibin bikaranîn. Li jêrê emê li ser du nimûneyên cuda vê yekê pratîze bikin:

Nimûne 1:

Ji Melayê Cizîrî:

1. Destê qudret ku hilavêti ji bejna te nîqab
Bi cemala ceberûtî me neman perde'w hîcab

...

9 Bi hebabê mebe mexrûr wehe sergeşte **Mela**
Ba vi ber keftiye wê beyhûde sergeşte hebab

10 We ye hudhud ji Seba bêt û bizanîn çî ye hal
Ku li halê me xerîban ne sual û ne cewab

11 Herdu birhên te ne mihrab çî îman û çî kufr
Bûd û nabûd ku yek in ev çî sewab û çî 'îqab

12 Were nîşanî **Nîşanî** de xwe bê perde seher
Lê ji xûnê bike perhîz ku şehîdan çî hesab
(Melayê Cizîrî, 2010, r. 31-32)

Çawa tê dîtîn, di vê nimûneyê de Melayê Cizîrî, bi du mexlesên xwe yên cuda serî li vê şewazê daye. Mexleseke ji wan (Nîşanî) di beyta meqte'ê de, mexlesa dî jî (Mela) sê beyt berî wê hatiye bikaranîn.

Nimûne 2:

Ji Seyîd Qedriyê Cizîrî

1 Ah û nalên dil ji kû tèn ma çî zanin bu'l-hewes
Waqîfê esrarê Heq zanin bi nalînên ceres

2 Der serayê xelwet im şahim heqîqet nist(i) xeyr
Ez cunanem cuz ruwî wey qet nemîmeylem bi kes

- 3 'Ûd û tenbûr berkevem dilber muqabil hate reqs
Ber tu ey dil seyr(i) kun ev reqs û ev awaz(i) bes
- 4 **Qedriya** dil wadiyê Eymen çira ye lew me seyr
Nûrê nûr der şûşeyê can dî bi ummîdê qebes
- 5 Dest be dest yara şîrîn em der sefer bazan û seyr
Her du bazî per dibin emma bi awaz û hewes
- 6 Wek Şîrîn nezmê te dil-ara û lu'lu kes nedî
Tali'ê şî'ra me da ez himmetê 'Îsa- nefes
- 7 Sebr eger bînî li deryayê kerem da bête coş
Ez Husameddîn teleb kon **Qedriya** canane res (Haşimî, 2016, r. 67)

Di vê nimûneyê de jî Seyîd Qedriyê Cizîrî, wek nimûneya jorîn a Melayê Cizîrî, mexlesên xwe di beyta meqtê'ê de û jî dawiyê ve di beyta çarem de bi kar anîne. Lêbelê Seyîd Qedrî ne du mexlesên cuda, di her du beytan de jî heman mexles bi kar aniyê.

Nimûneyên wê kêm bin jî, di dawiya xezel/qesîdeyên muşterek (hevpar) de jî du mexles cih digirin. Di vê rewşê de du helbestvan bi hev re helbestekê dinivîsin, her du jî di dawiya helbestê de mexlesên xwe bi kar tînin û bi vî awayî di dawiya helbestê de du mexles kom dibin. Di nimûneya jêrîn de Şêx Ebdurehmanê Aqtepî (Rûhî), Şêx Mihemed Kerbelayî (Kerbelayî) û Şêx Eskerî (Eskerî) xezeleke hevpar nivîsîne. Li gor agahiyên ku 'Eskerî dane, di vê xezelê de beyta metle'ê ya Rûhî ye, beytên dî yên xezelê jî ji aliyê wî û Kerbelai ve bi hevparî hatine nivîsîn ('Eskerî, 1412, r. 51). Ji ber vê yekê jî di helbestê de her du helbestvanan jî mexlesên xwe bi kar anîne:

Ji Rûhî, Kerbelai û 'Eskerî

1. Du ta sosin du ta ceh min girêdabû di nav hev de
Eger çarê dî jî hebwa bi tehqîq ew dibû qevde } Rûhî
2. Heme alem lebaleb sosin û nesrîn û gulnar in
Ne ku sosin tune ya ceh welê kes nîne ber hev de } Kerbelai
3. Ji tayê sosin û ceh min xered behs e ji ewsafan
Weger ne ev nimûne maye bo me her di nêv dev de } Eskerî

4. Were saqî ji bo me lutf(i) ke hin badeê rengîn
 Ji himmet bîne xîret deste çê kin em hemî tev de } Kerbelai
5. Gelî yaran werin em biç'ne seyra çiçekên narîn
 Berekîn deste deste nergis û sosin di nav hev de } Eskerî
6. Şemalek hilbitin bo me ji cem'a terh û bişkojan
 Wekî perwane perwaz(i) bidin dûdî di nêv şev de } Kerbelai
7. Te'alellah ji sen'etxaneê qudret bi vî terzî
 Biçe ew zulf û gîsû û bi sosin ew zeban dev de } Eskerî
8. Tu zulf û kakil û gîsû û perçem ruwwê gulnûrîn
 Zuhûr ke da li reyhan û gulan û sunbulan rev de } Kerbelai
9. Ewî qam û qedê pur sunbul û gul sosin û reyhan
 Hela carek tu nîşan de kî ye jê re nebit 'evd e } Eskerî
10. Bibêje **Kerbelayî** van cuwanterhan ji kû tînî
 Eger ne xaliqê purqudretê ruhperwer ew ev de } Kerbelai
11. Eger ne **Eskerî** şewqa gul û reyhanê dilber bit
 Ki yê ceh gendim û sosin weha hinde ku tev hev de } Eskerî
 ('Eskerî, 1412, r. 51-52.)

Çawa ku li jorê di nimûneya yekem de jî hat dîtin, helbestvanên dumexles jî, carinan di dawîya xezel/qesîdeyê de du mexlesan bi hev re bi kar tînin. Ji ber vê jî dema em di dawîya xezel/qesîdeyekê de du mexlesên cuda bibînin, dibe ku ew her du mexles du mexlesên cuda yên helbestvanekî bin û dibe ku her yek ji wan ya helbestvanekî cuda be. Ji ber hebûna van her du ihtîmalan, divê di helbestên bi vî rengî de em bi baldarî tevbigerin û pêşî xwediye wan mexlesan tesbît bikin. Piştî ku em ji xwediye wan ewle bûn, em êdî dikarin biryara xwe bidin ka ew helbest ji aliyê helbestvanekî ve, yan jî ji aliyê du helbestvanan ve hatiye nivîsîn. Dema em di çarçoveya nimûneya jorîn de li mijarê binêrin, di vê biwarê de tu arîşe tune. Lewra em wek zanyariyêke tarîxa edebiyata Kurdî dizanin ku mexlesên Kerbelai û 'Eskerî ji aliyê du kesayetên cuda ve hatine bikaranîn û hevpariya vê helbestê rasterast ji aliyê yekî ji van helbestvanan (Eskerî) ve hatiye ragihandin.

Di xezel/qesîdeyên Kurdiya Kurmancî de, digel dawîya helbestê di beyta metle' de jî mexles hatiye bikaranîn. Di vê rewşê de digel xilaskirina helbestê,

destpêkirina wê jî bi mexlesê çê dibe. Çawa ku di nimûneyên jêrîn ên Mela de tê dîtîn, dibe ku di destpêkê û dawiyê de heman mexles bê bikaranîn û dibe ku du mexlesên cuda jî bên bikaranîn.

Nimûne 1:

Ji Melayê Cizîrî

1. Ahî ji destê wê sirê dil ji meyê hewale kir
Her çi li min kirî **Mela** camê meya du sale kir
...
- 8 Xunçeleba ji renggulê dêmê bi sir numa **Melê**
Şubhetê bulbulan seher lew me fixan û nale kir (Melayê Cizîrî, b.n., r. 91)

Nimûne 2:

Ji Melayê Cizîrî

1. Îro **Mela** serapa lew têki bûme atêş
Min dî seher xeraman neyşekkera şîrînmeş
...
2. Birhên ji qewsê qudret nîşane kir **Nîşanî**
Lami' ji ber dibarin çi yengiyek we perweş
3. Allah li min hubba te çi şekker û nebat e
Ji nû ve dê ciwan bim ger bihn bikim gula geş
(Melayê Cizîrî, b.n., r. 110-11)

Mela di her du nimûneyan de jî, mexlesa xwe hem di destpêkê de, hem jî di dawiyê de bi kar anîye. Lêbelê di şêweya bikaranînê de cudahî heye. Di nimûneya yekem de Mela hem di beyta metle'ê (beyta yekem) de, hem jî di beyta meqte'ê (beyta dawiyê) de, mexles bi kar anîye û di her duyan de cih daye heman mexlesa xwe (Mela). Lêbelê di nimûneya duyem de Mela, mexlesa xwe ya dawiya helbestê ne di beyta meqte'ê de, di beyta berî wê de bi kar anîye. Dîsa di vê nimûneyê de her du mexlesên Mela jî hev cuda ne. Di beyta metle'ê de mexlesa wî ya bi şêweya "Mela" û di beyta berî meqte'ê de jî mexlesa wî ya bi şêweya "Nîşanî" cih digire.

Di xezela jêrîn a Melayê Cizîrî de bikaranîneke taybet a mexlesê heye. Lewra di vê xezelê de Melayê Cizîrî, mexlesa xwe (Mela) xistiye nav paşserwaya helbestê ku di dawiya misrayên duyem ên hemû beytan û misraya yekem a beyta yekem de hatiye bikaranîn. Ji bilî paşserwayê, mexlesa "Mela" li cihekî dî yê helbestê nehatiye bikaranîn. Di encamê de di hemû beytên xezelê de heman mexles hatiye bikaranîn. Di vê rewşê de bi qasî jimara beytên xezelê mexlesxane (beyta mexlesê)

çê dibin ku ev şêwazeke gelekî balkêş e. Ev şêwaza balkêş (bikaranîna mexlesê wek redîfa xezelê) di edebiyata Tirkî ya klasîk de jî tê dîtin ku cara pêşî di sedsala XVem de ji aliyê Cem Sultan ve hatiye bikaranîn. (Kayaokay, 2017, r. 150). Melayê Cizîrî jî, bi ihtîmaleke mezin bêyî ku haya wî ji Cem Sultan hebe, di sedsala XVI-em de serî li vê şêwazê daye û di çarçoveya agahiyên berdest de di edebiyata Kurdî de wek nûnerê yekem ê vê şêwazê dikare bê nîrxandin.

Ji Melayê Cizîrî

1. Îro ji derba xencerê lazim bi êşan î **Mela**
Teşbîhê zulfa dilberê zanim perîşan î **Mela**
2. Zanim perîşan î ji dil bê hed bi êşan î ji dil
Teşbîhê buryan î ji dil billah ne insan î **Mela**
3. Billah çî teb'etadem î yekser dibê m yek 'alem î
Deryayê Qaf û Qulzem î yan çerxê gerdan î **Mela**
4. Ya Reb çî wê mihnetkeş î ser ta qedem t êk ateş î
Mecrûhê qewsê tûzreş î lew dil bi peykan î **Mela**
5. Zanim ji 'işqê dogeh î behrek ji narê asih î
Îro li mahê xergeh î teşbîhê seywan î **Mela**
6. Ev sîneya wek nay û ney pur lê kişandin dax û key
Hê dil bi naehlan didey ya Reb çî nadan î **Mela**
7. Durdaneya dêmgewher e ayîneya Eskender e
Bêmirwetê dil kir ker e mecrûhê xalan î **Mela**
8. Bêmirwetê dil herişand teşbîhê şîşê lê kişand
Ker kir ceger xwoy lê reşand ateş li ser danî **Mela**
9. Narê ji rengê dogehê husn û cemala wê mehê
Me d'perdeya vê xergehê xef kir çî <umman î **Mela**
10. Îro li 'umrê xwo'y telef bê şahid û cama sedef
Bê çeng û saz û nay û def zanim peşîman î **Mela**
11. Zanim te kohê Tûr e dil lew her bi nar û nûr e dil
Şekaseya ferfûr e dil lew mest û sekran î **Mela**

12. Her sîne tabê natemam napuxte xam bê mihr û cam
 Xerqîn di xûna dil medam le>la Bedexşan î **Mela**
13. Pur le'1 û dur te j'kilkê 'işq anîne nezma silkê 'işq
 Der berr û behrê mulkê <işq me>lûm e xaqan î **Mela**
14. Bê hed li qelbê şubhê ney cewra te danîn dax û key
 Lew bê hemel xwoş nîne mey emma bi şîranî **Mela**
15. Minnet ji tali' her ji bext Asif bi text û bext û rext
 Belqis ewî anî bi wext îro Suleyman î **Mela**
16. Ew herdu le'1 û herdu weşm geh geh bi naz û geh bi xeşm
 Ew bejn û bala hate çeşm me d'seyrê rûhanî **Mela**
 (Melayê Cizîrî, r. 216-217)

Heta bi vê derê, me di çarçoveya çend nimûneyan de û hin şêweyên bikaranîna mexlesê di xezel/qesîdeyên Kurmancî de pêşkêş kir ku ev şêwe weha dikarin bîn xulasekirin: Di beyta herî dawî de, di beyta berî wê de, ji dawiyê ve di beyta sêyem yan jî çarem de, di nîvekê de, du mexles di beytekê de, du mexles di du beytên dawiyê de, du mexles di beyta pêşî û dawiya helbestê de, du mexlesên du helbestvanan di dawiyê de û di hemû beytan de. Çawa ku tê dîtin gelek şêweyên bikaranîna mexlesê di xezel û qesîdeyê de hene. Ev bikaranînen mexlesê di cihên cuda de û bi şêweyên cuda li gor xwestina nazim û helbestvan çê dibe. Lêbelê divê bê gotin ku bikaranîna mexlesê di dawiyê de bikaranîna bingehîn û ya herî berbelav e.

4.1.2. Helbestên ku ji Bendan Pêk Tên

Di helbestên ku ji bendan pêk tên de, ku em wan wek musemmet (muselles, murebbe', muxemmes, terbî, texmîs, tesdîs û hwd) û murekkeb (terkîbbend û tercî' bend) li ser du beşan dabeş dikin, cihê bikaranîna mexlesê dawiya helbestê (bi piranî benda dawî) ye. Di vê yekê de helbestên ku ji beytan pêk tên û yên ku ji bendan pêk tên wek hev in. Lêbelê di beşek ji musemmetan de (musemmetên tezmîn: terbî, texmîs, tesdîs) rewşeke taybet a mexlesê heye ku ev rewş di beşa dî ya musemmetan (musemmetên bingehîn ên wek murebbe', muxemmes û hwd.) û helbestên murekkeb de nayê dîtin. Loma divê bi taybetî behsa wê bê kirin. Çawa tê zanîn di helbestên ku dikevin kategoriya musemmetên tezmîn de yek kevin û yek nû du xwediyên helbestê hene û helbestvanê nû hin beytên xwe li ser beytên helbestvanê kevin zêde dike. Di vê rewşê de, ji ber ku her du jî xwedî mexles in di dawiya helbestê de (bi piranî di benda dawiyê de) du mexles kom dibin. Loma

em dikarin bibêjin ku di musemmetên bingehîn û terkîbbend û tercî'bandan de di benda dawiyê de tenê mexleseke cih digire, lêbelê di musemmetên tezmîn de du mexles bi hev re cih digirin. Kombûna du mexlesan tê wê wateyê ku ew helbesta dumexlesî ji aliyê du helbestvanan ve hatiye nivîsîn. Li jêrê terbi'a Şêx Nûredînê Birîfkanî ku li ser xezeleke Melayê Cizîrî nivîsiye cih digire. Di her bendeke vê terbi'ê de du beyt cih digirin ku yên yekem ên Birîfkanî ne û yên duyem jî yên Melayê Cizîrî ne. Ji ber vê jî di benda dawiyê de hem mexlesa Birîfkanî hem jî ya Cizîrî bi hev re cih digirin.

Nimûne:

Terbi'a Şêx Nûredînê Birîfkanî li ser xezeleke Melayê Cizîrî

- 1 Kafî min ji dilberê her mujdeyê hîmayet
Yek nameyê zerfişan mektûbetê wîlayet
(Ewwel ku yarê da me yek zerreyek 'îneyet)
(Qismet me xemr û cam e di deftera hîdayet)

...

- 11 **Nûrî** ji dil tu şa î her çendî pir belaî } Şêx Nûredînê Birîfkanî
Dilbend û mehweşa î lew dîn û mubtela î }
(Mîrî û padişahî mûyek li nik **Melayî**) } Melayê Cizîrî
(Nadim bi mulkê 'alem yek zerreyek 'îneyet) }

(Birîfkanî, 2002, r. 258-260)

4.1.3. Berhemên Serbixwe

Di menzûmeyên dirêj ên ku bi teşeya mesnewiyê û bi şêweya berhemên serbixwe hatine nivîsîn de jî dustûra bingehîn ew e ku mexles di dawiya berhemê de bê bikaranîn. Lêbelê hin nazim û mesnewînûs carinan di nav berhemê de jî mexlesên xwe bi kar tînin. Di vê rewşê de jimara mexlesê û cihê bikaranîna wê li gor daxwaza helbestvan diguhere. Bo nimûne Ehmedê Xanî di heşt beşên *Mem û Zînê* de (beş 1, 2, 3, 41, 45, 55, 58 û 60) mexlesa xwe (Xanî) 9 caran bi kar aniyê (Xanî, 2009). Di berhemên serbixwe de jî hin şêweyên cuda û taybet ên bikaranîna mexlesê tên dîtin. Bo nimûne Şêx Ebdurehmanê Aqtepi di dawiya hemû beşên *Rewdu'n-Ne'îmê* de cih daye mexlesa xwe (Rûhî). Di eslê xwe de ji ber ku Aqtepi berhema xwe li gor sîstema tercî'bendê nivîsiye, di dawiya hemû bandan de bi mentîqa beyta wasite/navbendê beyta jêrîn dubare kiriyê:

Îlahî tu **Rûhî** nekî şerm(i)sar
Ker û lal û gêj e tunîne medar (Aqtepi 2011)

Çawa tê dîtin Aqtepi di vê beytê de cih daye mexlesa xwe jî. Bi vî awayî di dawiya hemû beşan de mexlesa wî tê dubarekirin.

4.2. Mexles ji Aliyê Morfolojîk ve

Ji aliyê morfolojîk ve mexles li ser du şeweyên bingehîn dikare bê dabeşkirin. Di şeweya yekem de di dawiya mexlesan de paşgira î'yê cih digire ku wek î'ya nisbetê tê binavkirin. Di vê şeweyê de helbestvan xwe nisbetî tiştêkî dike. Mexlesên ku î'ya nisbetê werdigirin çend şeweyên wê hene:

1. "î"ya nisbetê carinan tê dawiya navan: Bo nimûne Selîm bûye "Selîmî", nîşan bûye "Nîşanî", Bate bûye "Bateyî" û Hesîb digel guherîneke hundurîn bûye "Hesbî".
2. "î"ya nisbetê carinan tê dawiya sifetan. Bo nimûne ze'îf bûye "Ze'îfî".
3. "î"ya nisbetê carinan tê dawiya forma tesxîrê, yanî forma biçûkkirinê ya navan. Bo nimûne "Nuseyr" tesxîra Nesredîn e ku tê wateya Nesredînê biçûk. Mela Nesredînê Zoqî, di mexlesa xwe de "î"ya nisbetê aniye dawiyê tesxîra navê xwe.

Şeweya duyem jî ew e ku mexles bêyî "î"ya nisbetê bîst sazîkin. Ev jî çend şeweyên wê hene:

1. Mexles carinan navên helbestvan ên xwerû û rasteqîn bixwe ye. Wek Ehmed, Elî û Riza.
2. Mexles carinan hin herfên elîfbêya Kurdî-'Erebî ne ku di navê helbestvan de cih digirin. Wek mexlesa Feqiyê Teyran "Mîm û Hê" ku ji her du herfên pêşî yê navê wî Mihemed hatiye wergirtin.
3. Mexles carinan hevalnavên xwerû ne. Wek Laxer (kesê lawaz), Salim (kesê nenexweş)
4. Mexles carinan hevalnavên hevedudanî ne. Wek Siyahpoş (siyah + poş: kesê ku reş li xwe dike), Durefşan (dur + efşan: kesê ku duran belav dike), Cegerxwîn û Reşpoşan.

4.3. Pêwendiya Mexlesê bi Kêşê re

Ji ber ku helbestên klasîk bi kêşa erûzê tîn nivîsîn, mexles jî dibin beşek ji pêkhateyên qalibên erûzê û bivênevê pêwendiya mexlesê bi kêşa erûzê re çê dibe. Helbestvan wek hemû peyvnan, mexlesê jî li gor hêceyên kurt û dirêj ên te'îleyan bi kar tînin. Li gor lêkolînên ku hatine kirin, mexlesên edebiyata Farisî, bi mebesta ku bi qalibên kêşê yê helbesta Farisî re biguncin, bi awayekî ku bi te'îleyên berbelav ên wek "fe'lun" (Hafîz), "fe'ûlun" (Senaî), "fe'ûl" (Kelîm), "mef'ûlun" (Firdewsî) û "fa'ilun" (Aferîn) re bikevin nav hevsengiyê hatine hîlbijartin (Şerîfî, b.n., r. 397). Ev jî tê wê wateyê ku di neqandina mexlesan de rîtm helbestê jî li ber çavan hatiye girtin. Helbestvan li gor meyl û şewaza xwe ya di rîtm û ahengê de jimara hêceyên mexlesê û nirxên wan ên kurt û dirêj tesbît dikin û bi vî awayî di mexleseke de qerar digirin. Dema em jî vê perspektîfê li mexlesên edebiyata

Kurdî dinêrin, ji aliyê hevsengiya tef'ileyên erûzê û mexlesên edebiyata Kurdî ve encameke weha derdikeve meydanê:

Fe'lun: Xanî, Miksî, Laxer, Nalî, Mehwi, Kurdî, Xakî, Rûhî, Nûrî, Xuldî, Fethî, Qedri, Hesbî, Hacî, Ehmed, Salim, Bîmar, Rencûr, Dahî, Yusrî, Namî, Seyfî, Sa'î, Bedrî, Şewqî, Lami', Pertew.

Fa'ilun: Xelwetî, Bateyî, Eskerî, Bê û Kaf, Mîm û Hê.

Fe'ûlun: Selîmî, Sebûrî, Sewadî, Xerîbî, Weda'î, Siyahpoş, Wefayî, Xunûkî, Nuseyrî, Bureyha, Bureyhîm, Cegerxwîn.

Fe'ûl: Mela, Feqî, Riza, Se'îd, Herîq, Hezîn, 'Elî.

Fa'ilatun: Kerbelayî.

Di çarçoveya van daneyan de dikare bê gotin ku mexlesên ku di edebiyata Kurdî de hatine bikaranîn, bi tef'ileyên bingeîn ên qalibên remel (fa'ilun, fa'ilatun) û serî'ê (fe'ûlun, fe'ûl) re diguncin. Lêbelê dibe ku mexles di navbera du tef'ileyên de bê parçekirin, yan jî digel hêceyên hin peyvên di re tef'ileyê saz bike.

Eger tef'ileyên Farisî û Kurdî bîn berawirdkirin, dê bê dîtin ku tef'ileyê "mef'ûlun" ku di mexlesên Farisî de hatiye bikaranîn di mexlesên Kurdî de nehatiye bikaranîn. Ev yek di kêşên ruba'iyê de jî hatiye çavdêrîkirin. Li gor tesbîta Gerdî, qalibên koma extremê ku bi "mef'ûlun" dest pê dikin, di ruba'iyên Farisî de hatine bikaranîn, lêbelê di yên Kurdî de nehatine bikaranîn. Sebebê vê jî ew e ku helbestvanên Kurd tef'ileyê "mef'ûlun" ji ber giraniya wê, di helbesta Kurdî de bi kar neanîne û li şûna wê forma wê ya sivik (mef'ûlu) tercîh kirine (Gerdî, 1999, r. 629).

4.4. Mexles Ji Aliyê Wateyê ve

Çawa ku di destpêkê de jî hatibû gotin, helbestvan bi rêya mexlesên xwe taybetiyên xwe yê ku dixwazin aşkera bibin derdixin pêş. Bi rastî jî ji her mexleseke mesajek dikare bê wergirtin ku bi wê mesajê aliyekî kesayetiyê helbestvan yan jî taybetiyeke wî aşkera bibe. Ji ber vê jî wateyên mexlesan ku helbestvan bi rêya wê mesajan didin xwînerên xwe girîngiyê bi dest dixin. Derxistina profîla wateyên mexlesan ji bo tesbîtkirina çanda helbestvanan jî dê bibe nîşaneyê girîng ku li ser wê gelek şîrove û analîz dikarin bîn kirin.

Helbestvanên Kurd bi rêya mexlesê di qadên curbicur de mesajên curbicur dane. Gelek caran navên xwe û zanyariyên nasnameya xwe (eşîr, dever, gund, pîşe, terîqet) wek mexles bi kar anîne û ev aliyên xwe derxistine pêş. Gelek mesajên ku di mexlesan de cih digirin jî bi aliyê derûnî yê helbestvanan ve girêdayî ne. Helbestvanan di vê çarçoveyê de carinan xemgîniya xwe, carinan kêfxweşiya xwe, carinan jî mîzac û rewşa xwe derxistine pêş. Emê li jêrê mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk ên ku di vê xebatê de hatine tesbîtkirin bi awayekî tematîk dabeş bikin û piştî daneyên ku bîn bidestxistin bi kurtî analîz bikin.

1. Zanyariyên Nasnameyê

1.1. Nav

1.1.1 Navê Xwerû

1. Baba Tahirê Hemedanî: Tahir
2. Şêx Mûsayê Şêxanî: Mûsa
3. Mela 'Eliyê Botî: 'Elî
4. Mihemed Xerîbê Şoşî: Xerîbî
5. Şêx Tahirê Şoşî: Tahir
6. Şêx Ehmed Hilmî: Ehmed
7. Seydayê Mela Husnî: Husnî
8. Şêx Muhemmed Hadiyê Qewmanî: Hadî
9. Şêx Mustefayê Sîsî: Mustefa
10. Şêx Evdîlqadirê Xanî: **Evdîlqadirê** Xanî
11. Hesên Mîrza Qasimê Qazî: Hesên
12. Mela 'Arifê Dêrsilavî: 'Arif
13. Ehmedê Derwêş/Exol: Ehmed
14. Nasixê 'Ebdullahê Heyderî: Nasix
15. Mela Perîşanê Dînewerî: Perîşan
16. Şêx Nûrî Şêx Salih: Nûrî, Şêx **Nûrî**
17. Mîr Miheme Salihê Nî'metullahî:
Seyîd **Salih**
18. Tahir Begê Caf: Tahir
19. Mihemed Emînê Şinoyî: Emîn
20. Fehmî Begê Peçarî: Fehmî
21. Xelîlê Xidrê Kakeyî: Xelîl, Xelîl
Munewwer, Mihemed Xelîl,
Mela Xelîl, Mîrza Xelîl,
22. Melayê Cizîrî: Ehmed
23. Lutfiyê Şêx Rizayê Qûle: Lutfî
24. Kamilê 'Ebdulhekîmê Zenbîlî: Kamil
25. Ehmed Muxtar Caf: Ehmed
26. Şêx Ehmedê Feqîr: Ehmed
27. Melah Ehmedê Heyderî: Ehmed
28. Ehmed Begê Komafî: Ehmed
29. Mela Ehmedê Nalbendî: Ehmed
30. Mela Ehmedê Zinarexî: Ehmed
31. Mela Ehmedê Xelatî: Ehmed
32. Mîrza Ebdulqadirê Paweyî: Qadir
33. Ebdulqadir Înan: Ebdulqadir
34. Şêx Selamê Şêx Ehmed: Selam
35. Emîn Axayê Bekir Axayê Koyî: Emîn
36. Mîrza Şefî'ê Çamerêzî: Şefî'
37. Mela Mensûrê Girgaşî: Mensûr
38. Şêx Ebdulezîzê Bedlîsî: 'Ebdul'ezîz
39. Mîradxanê Bazîdî: Muradxan
40. Şêx Mihemed Eskerî: Eskerî

41. Şêx Ebdulqadirê Hezanî: Ebdulqadir,
Ebdulqedîr
42. Hacî Qadirê Koyî: Hacî
43. 'Elî Beg Salar Se'îd Heyderî: 'Elî
44. Şêx Se'îdê Meczûb: Se'îd
45. Şêx Riza Talebanî: Riza
46. Seyîd Eliyê Findikî: 'Elî
47. Mela 'Eliyê Baqustanî: 'Elî
48. Xefûrê Hacî 'Umer: Mîrza, Xale Mîrza,
Mîrza Xefûr
49. Xanay Qubadî: Xana
50. Mela Sîraceddînê Xelîlî: Sîrac,
Sîraceddîn
51. Eliyê Herîrî: Elî
52. Remezanê Cizîrî: Remezan
53. Mela 'Ebdullahê Kotaliyê: 'Ebdullah
54. Şêx 'Ebdurehmanê Şawirî:
'Ebdurehman
55. Şêx Mihemed Emînê Heyderî: Emîn,
Emînê Heyderî, Heyderîzade **Emîn**.
56. Mela Mihemedê Hezanî: **Mihemedê**
Hezanî

1.1.2. Nav bi teşeya nisbetê

1. Selîmê Silêman: Selîmî
2. Şêx Mihemed Kerbelâ: Kerbelayî
3. Şêx Hesîb: Hesbî
4. Seyîd Qedrî Haşimî: Qedrî
5. Seydayê Hacî Fetahê Hezroyî: Fethî
6. Mela Xalid Korkusuz: Xuldî
7. Şêx Nûreddînê Birîfkanî: Nûrî
8. Mela Nûrullahê Godîşkî: Nûrî
9. 'Arifê Şêx Mehmûdê Qazî: 'Urfî

1.1.3. Nav bi teşeya tesxîrê

1. Mela Nesredînê Zoqî: Nuseyrî
2. Mela Îbrahîmê Çoqreşî: Bureyha
3. Mela Îbrahîm Paresî: Bureyhîm

1.1.4. Nav bi formeke cuda

1. Mela Ebdurrehmanê Melekendî: 'Abidê
Rehman
2. Mela Silêmanê Kercewsî (Kurşun):
Selman
3. Seyîd Şemseddîn Erzen: Şemsî

4. Şêx 'Ismetullahê Karazî: 'Ismet
5. Fehmî Begê Peçarî: Fehîm

1.1.5. Nav bi herfan

- 1- Feqiyê Teyran: Mîm û Hê
- 2- Axaokê Bêdarî: Xeyn û Elîf
- 3- Bekir Begê Erizî: Bê û Kaf
- 4- Mela Mihemedê Hezanî: Mem
- 5- Mela 'Eliyê Baqustanî: 'Elî, 'Eyn û lam
û ya
- 6- Mihemed Mewlûdê Sablaxî: Mem
- 7- Mela Mihemedê Hezanî: Mîm

1.2. Bav

1. Remezanê Cizîrî: Îbn Dewdan
2. Şêx Mihemed Emînê Heyderî:
Heyderîzade, Heyderîzade Emîn

1.3. Dever

1. Feqiyê Teyran: Miksî
2. Şêx Ehmedê Xanî: Xanî (hoz)
3. Mihemedê Qasimê Bayezîdî: Xanî (hoz)
4. Şêx Evdilqadirê Xanî: Evdilqadirê **Xanî**
5. Mela Huseynê Bateyî: Bateyî (gund)
6. Şêx Muşerrefê Xunûkî: Xunûkî (gund)
7. Mistefa Ehmed Bêsarani: Bêsarani
8. Mela Ebdullahê Bazilî: Bazilî
9. Şêx Memdûhê Birîfkanî: Exlatî
10. Remezanê Cizîrî: Remezanê Cizîrî
11. Şêx Xalidê Zêbariyê Yekem: Xalidê
Zêbarî
12. Mela Umerê 'Aşiq: Miksî
13. Şêx 'Ebdurehmanê Şawirî: Mêrgî (gund)
14. Şaweyse Koşkî: Koşk (gund)
15. Mihemed Emînê Şinoyî: Emînê **Şinoyî**
16. Xidrê Ehmedê Nanekelî: Deştî (deşta
Hewlêr)
17. Mele Se'id (Seydayê Xelatî): Xelatî
18. Mihemedê Kavari: Kavari (dever)
19. Mela 'Îmadeddînê Gurdilî: Gurdilî
(gund)
20. Şêx Mihemed Emînê Heyderî: Heyderî,
Emînê Heyderî, Heyderî Ehmed
21. Mela Mihemedê Hezanî: Mihemedê
Hezanî

1.4. Netewî-Hemaseyî

1. Mela Remazanê Ebbasî: Remezanê
Kurdikî
2. Mistefa Begê Sahibqiran: Kurdî
3. Reşîdê Mehmûd Axay Ferxe: Feramerz
4. Necmedînê Mela Resûlê Dêlêje: Arî
5. Mihemed Emînê Kake Şêxê Tewleyî:
Kardoxî
6. Selaheddînê Gimgimî: Serda

1.5. Pişeyên Perwerdeyê:

1. Mela Perîşanê Dînewerî: Mela
2. Melayê Cizîrî: Mela
3. Melay Cebarî: Mela
4. Feqiyê Teyran: Feqî
5. Mela Huseynê Bateyî: **Melayê** Bateyî
6. Feqe Reşîd: Feqî
7. 'Ebdulqadirê Resûlê Begzade: Feqê

1.6. Pişeyên Dînî-Tesewifî

1. Eliyê Herîrî: Şêx Elî
2. Şêx Semseddînê Exlatî: Xelwetî
3. Eliyê Herîrî: Huseynî
4. Seyîd Ye'qûbê Mahîdeştî: Seyyid, **Sey**
Yaço
5. Mir Miheme Salihê Nî'metullahî: **Seyîd**
Salih
6. 'Ebdulqadirê Resûlê Begzade: Derwêş
7. 'Ebdullah Muftî Penciwênî: Muftî
8. Şêx Nûrî Şêx Salih: Şêx Nûrî
9. Kamilê 'Ebdulhekîmê Zenbîlî: Îmamî
10. Mela Mihemed Nûrî: Neclu'l-ewhedî

1.7. Unwan:

1. Xelîlê Xidrê Kakeyî: Mîrza
2. Hesenê 'Ebdulqadirê Biyare: Şaho
3. Xefûrê Hacî 'Umer: Mîrza, Xale Mîrza,
Mîrza Xefûr

2. Taybetiyên Derûnî

2.1. Xemgînî, Bedbînî

1. Harisê Bedlîsî: Sewadî
2. Mihemed Cewad: Siyahpoş
3. Mela Imadeddîn: Reşpojan
4. Mihemed Teyar Paşa: Xerîbî
5. Weda'î: Weda'î

6. Mela Mehmûdê Meznawî: Hicrî
7. Mistefa Begê Sahibqîran: Hicrî
8. Mela Xidir: Naîf
9. Husênê Ebdulletîfê Mukriyanî: Huznî
10. Husênê Ebdulletîfê Mukriyanî: Damaw
11. Mela Salihê Nesrullah: Herîq
12. Mela Şêxmûsê Hesarî: Cegerxwîn
13. Ehmedê Ebdullahê Goyanî: Cegerpel
14. Seydayê Mela Husnî: Hezîn
15. Seyîd Qedrî Haşimî: Hezîn
16. Şêx Mihemedê Firsafî: Hezîn
17. Hacî Tewfîqê Mehmûd Axa: Pîremêrd
18. Faiq 'Ebdullah: Bêkes
19. Mihemed Helîmê Xursa Heftêxuhan: Xemkûr
20. Kerîm Mehmûdê Kûhsarî: Xemgîn
21. Mela Me'sûmê Gundşêxî: Dilbirîn
22. Şêx 'Ebdullahê Daxî: Daxî
23. Mela Xelîlê Mişextî: Mişextî
24. Ebdurehman Begê Sahibqîran: Bîmar
25. Ebdurehman Begê Sahibqîran: Rencûr
26. Omerê Xalid Begê Şalebekî: Rencûrî
27. Mihemedê Yûsif: Rencûrî
28. Şukrî Fezlî: Hemmî
29. Salihê Ehmed: Ahî
30. Silêman Begê Zengene: Zebûnî
31. Ebdurehman Şerefkendî: Hejar
32. Mela Beşîrê Bedewî: Bêxew
33. Xalid Axayê Zêbarî: Laxer
34. Mela Mistefa Ehmed Bêsaranî: Mehzûnî
35. Mela Umerê 'Aşiq: Laxer
36. Dilbikulê Cizîrî (Abdulkadir Bingöl): Dilkul
37. Ehmedê Mistefayê Koyî: Dilzar
38. 'Ebdullay Mela Mihemedê Berzencî: 'Aciz
39. Mes'ûdê Mela 'Ebdullay Şenexeyî: Bêbeş

2.2. Ronahî, Geşbînî

1. Mustefa Begê Hekarî: Pertew
2. Mela Xelîlê Sêrtî: Şewqî
3. Mela Mihemedê Colemêrgiyê Xanî: Şewqî
4. Salih Zekî Sahibqîran: Şewqî

5. Şêx Ubeydullah: Şewqî
6. Şêx Mihemed Kerbelayî: Bedrî
7. Şêx Riza Talebanî: Lamî
8. Seyîd Qedrî Haşimî: Bedrî, Zeynî
9. Naîfê Hesen: Tîrêj
10. Mihemed Se'îdê Mizûrî: Mihrî
11. Mihemed Şerîfê Muezzin: Mihrî
12. Mihemed 'Ebdulla Dîşeyî Sineyî: Mihrî
13. Hesenê 'Ebdulqadir Biyare: Şayiq
14. Şêx Mehmûdê Berzencî Hefîd: Nûrbexşî
15. Es'edê Mela Xalidê Mehwî: Es'ed
16. Fayiqê Mela 'Ebdulahê Zêwer: Bextiyar
17. Mihemedê Çirustanî: Çirustanî
18. Mihemed Salihê Mela Ehmed: Dîlan
19. Mela 'Elî 'İlmî: Cigernûr

3. Mîzac, Exlaq, Rewş

1. Şêx Muhyedînê Hênî: Sa'î
2. Fehmî Begê Peçarî: Namî
3. Ehmed Namî: Namî
4. Mela 'Ebdulkerîmî Muderrîs: Namî
5. Mîrze Ebdurehîmê Sablaxî: Wefayî
6. Mela Yasînê Şemê: Yusrî
7. Mihemedê Mihemed Emînê Qadir: Kakey Fellah
8. Mela Nezîrê Bedewî: Dahî
9. Mehmûdê Mela Emînê Muftî: Bêxud
10. Mihemed Emînê Seyîd Hesenê Mukrî: Hêmin
11. Xalidê Hemed Axay Mukrî: Hêdî
12. Tahayê Maî: Behaî
13. Şêx Necmedînê Ebdurehmanê Berzencî: Sebrî
14. Mihemed 'Eliyê Mihemed Salih: Medhoş
15. Xalid Beg: Halet
16. Mihemed Îmameddîn Senendecî: Heyran
17. Ebdurehman Begê Sahibqîran: Salim
18. Şêx Selîmê Texteyî: Salim
19. Mela Ehmedê Dêlêje: Fayîz
20. Ehmedê Hacî Şêx Xenî: Fewzî
21. Seyîd Ebdullah Mealî: Mealî
22. 'Ebdulmecîd Meliku'l-Kelam: Mecdî
23. Mah Şeref Xanima Kurdistanî: Mestûre

24. Burhanê Mihemedê Doxremeçî: Cahid
25. Mela 'Ebdusselamê Cizîrî: Nacî
26. Kamîlê 'Ebdulhekîmê Zenbîlî: Awat
27. Mela Mihemedê Merîwanî: Narî
28. -: Mun'imî
29. Mela Mistefa Hilêliyê: Hişyar
30. Osman Es'ed Efendi Babij: Es'ed
31. Xulam Riza Erkewazî: Xulam
32. Şêx Muhyedînê Hênî: Heqî
33. Şêx Miheydînê Koyî: Nîhanî
34. Mela Resûlê Bêtûşî: Menfî
35. Necmedînê Şêx Ebdurehmanê Şorîce: Sabîrî
36. Hesênê Mela Ebdullahê Zerderû: Cewherî
37. Cebar Axay Kanî: Kanî
38. Mihemed Marîfê Mela Resûl: Remzî
39. 'Ebasê 'Eliyê Tala Bokan: Heqîqî
40. 'Ebdulahê Silêman Beg: Goran
41. WK Merdimîn: Merdimîn
42. Mihemedê Şêx Ehmedê Merdûxî: Wîsalî
43. Xelîlê Resûlê Sincawî: Wafî
44. Osmanê Hebîbê Koyî: 'Ewnî
45. Ehmedê Hesên Beg: Herdî
46. Mela Mihemedê Pîzanî: Madîh

4. Bedewî, Dildarî, Evîn

1. Melayê Cizîrî: Nişanî
2. Şêx Ebdulezîzê Bedlîsî: Şeyda
3. -: Macin
4. Mela Hesênê Bizgûrî: Keleş
5. Mihemed Silêmanê Hewramanî: Seydî
6. Mela 'Ebdullahê Mihemed: Zîwer
7. Tahîrê Bêderî Berzençî: Fuad

5. Dîn

5.1. Pêwendîya Xweda û Insan

1. Seyîd Ebdullah Mealî: 'Ebdî
2. Mela Ebdurrehmanê Melekendî: 'Abîdê Rehman
3. Ehmedê Sahîbqîran: Hemdî
4. Mihemedê Tahayê Balîsanî: Da'î

1.2. Têgehên Tesewufî

2. -: Welî Dîwane
3. Şêx Ehmedê Feqîr: Feqîrê Ehmed

4. Şêx Ebdurehmanê Aqtepeî: Rûhî
5. Şêx Mihemed Can: Xakî
6. Mihemedê Şêx Osmanê Belxî: Mehwrî
7. Mihemedê Şêx Osmanê Belxî: Meşwrî
8. Şêx Qutbedînê Korîkî: Xakî
9. Mihemedê Helebceyî: Xakî
10. Mihemedê Şêx Rizayê Talebanî: Xalisî
11. Mela Ebdurehimê Tawegozî: Me'dûmî
12. 'Ebdulhemîdê Kanîmişkanî: 'Irfan
13. Mihemed Lûte Cebarî: Feqîr
14. 'Ebdullahê M. Mewlûd Koyî: Xadim
15. -: Xewsî
16. -: Sadiq
17. -: Ze'îfî
18. Mîr Îmadedînê Hekkarî: Sebûrî
19. Ebdullah Begê Mîsbahuddîwan: Edeb
20. Mela 'Ebdulfetah Katîbzade: Wehbî
21. Kerîm Mehmûdê Kûhsarî: Temkîn
22. Seydayê Licî: Hadî
23. Mela Ehmedê Nalbend: Muxlis
24. Mela Mistefayê Dêlêjeyî: Sefwet
25. Kak Mistefayê Hîranî Sanî: Safî
26. 'Eliyê Babîr Axa: Kemalî
27. Mihemedê Şêx Husênê Helebce: Hilmî
28. Şêx Ehmed Hilmî: Hilmî
29. Memendê Resûl Axay Mîrawdelî: Fanî
30. Xelîlê Resûlê Sincawî: Muxlis
31. Mela Îbrahîmê Katûnî: Racî

6. Siruşt

1. Yûsîfê Karîzî: Karîzî
2. -: Mîna
3. Emîn Axayê Bekîr Axayê Koyî: Exter

7. Huner

1. Mehmûdê Ehmedê Zengene: Funûnî
2. Resûlê Mela Sadiq Mukriyanî: Edîb
3. Mela Meqsûdê Dureşanî: Dureşanî

8. Alav

1. Ebdulletîfê Şoşî: Seyfî
2. Ebûbekê Şêx Celalê Derbendîxan: Hewrî

9. Jimar

1. Kak 'Ebdullah Kak 'Elî: Sanî

Eger em di çarçoveya lîsteya jorîn de, mexlesên ku di edebiyata Kurdî de hatine bikaranîn ji aliyê wate û mesajê ve kategorîze bikin encameke weha derdikeve pêşiya me:

1. Zanyariyên Nasnameyê

1.1. Nav	
1.1.1. Navê xwerû	: 55
1.1.2. Nav bi teşeya nisbetê	: 8
1.1.3. Nav bi teşeya tesxîrê	: 3
1.1.4. Nav bi formeke cuda	: 4
1.1.5. Nav bi herfan	: 7
1.2. Bav	: 2
1.3. Dever	: 20
1.4. Netewî/Hemasî	: 6
1.5. Pîşeyên Perwerdeyê	: 7
1.6. Pîşeyên Dînî-Tesewîfî	: 10
1.7. Unwan	: 3

2. Taybetiyên Derûnî

2.1. Xemgînî, Bedbînî	: 39
2.2. Ronahî, Geşbînî	: 19

3. Mîzac û Rewş

: 46

4. Bedewî, Dildarî, Evîn

: 7

5. Dîn

5.1. Ebdîtiya Xweda : 4

5.2. Têgehên Tesewufî : 30

6. Siruşt

: 3

7. Huner

: 3

8. Alav

: 2

9. Jimar

: 1

Di çarçoveya van daneyan de derdikeve holê ku di nav 305 mexlesan de kategoriya zanyariyên nasnameyê bi 123 mexlesan di asta herî bilind de ye. Di nav wê de jî jêrkategoriya navan bi 79 mexlesan derdikeve pêş. Di nav kategoriyên dî de taybetiyên derûnî bi 58, mîzac û rewş bi 46, dîn/tesewîf bi 33 mexlesan di astên jorîn de ne. Ji vê tabloyê hin daneyên ku çand û rewşa civakî ron dikin jî dikarin bînin derxistin. Deverên ku helbestvan jê derketine, pîşeyên civakî, unwanên ku tên bikaranîn û hwd. ji bo vê diyardeyê wek nimûne dikarin bînin dayîn. Bikaranîna gelek mexlesên ku wateyên xemgînî û bedbîniyê didin jî, ji bo rewşên civakî û siyasî yê dijwar ku helbestvanên Kurd tê de jiyana xwe bûrandine wek nîşane dikarin bînin dîtin.

4.5. Mexles ji Aliyê Orjîna Peyvan ve

Çawa li cem helbestvanên edebiyata Tirkî ya klasîk jî tê çavdêrkirin (Akün, b. 9, r. 395), pîraniya helbestvanên Kurdan jî mexlesên xwe ji peyvên 'Erebî û Farisî werdigirtine ku ev yek eger bi bandora zimanên 'Erebî û Farisî li ser edebiyata Kurdî ya klasîk bê şîrovekirin dê ne şaş be. Bo nimûne mexlesên Sa'î (xebatkar), Lamî' (yê ku dibiriqe) û Herîq (yê şewîfî) xwerû bi 'Erebî û mexlesên Xakî (axî), Bîmar (nexweş) û Pertew (ronî) jî xwerû bi Farisî ne. Di sedsala XXem de bi tesîra hizrên nû ên siyasî û pêşketina edebiyata modern, ji aliyê hin helbestvanan ve mexlesên bi Kurdî jî hatine bikaranîn ku hin ji wan ev in:

1.	Mela Şêxmûsê Hesarî	: Cegerxwîn
2.	Mela Hesenê Bizgûrî	: Keleş
3.	Naîfê Hesen	: Tîrêj
4.	Ehmedê Ebdullahê Goyanî	: Cegerpel
5.	Mela Mistefa Hilêliyê	: Hişyar
6.	Mela Beşîrê Bedewî	: Bêxew
7.	Mela Imadeddîn	: Reşpojan
8.	Hacî Tewfîqê Mehmûd Axa	: Pîremêrd
9.	Faiq 'Ebdullah	: Bêkes
10.	Mela 'Ebdullahê Mihemed	: Zîwer
11.	Ebdurehman Şerefkendî	: Hejar
12.	Selaheddînê Gimgimî	: Serda

4.6. Pirmexlesî

Xaleke dî ya bi mexlesan ve girêdayî diyardeya pirmexlesiyê ye. Pirmexlesî, ji aliye helbestvanekî ve herî kêm bikaranîna du mexlesan e. Herçiqas piraniya helbestvanan di helbestên xwe de tenê mexlesek bi kar anîne jî, ev jimar li cem hin helbestvanan dibe didu, li cem hinan dibe sisê û li cem hinan jî sisêyan jî derbas dibe. Di çarçoveya vê xebatê de di edebiyata Kurdî ya klasîk de helbestvanên ku ji yekê zêdetir mexles bi kar anîne di tabloya jêrîn de bi awayekî kategorîk hatine nîşandan:

HELBESTVANÊN PIRMEXLES			
Diyalekt		Helbestvan	Du Mexles
Edebiyata Goranî	1	Hesenê 'Ebdulqadirê Biyare	Şayiq, Şaho
	2	Kerîm Mehmûdê Kûhsarî	Xemgîn, Temkîn
	3	Mela Mistefa Ehmed Bêsarani	Bêsarani, Mehzûnî
	4	Seyîd Ebdullah Mealî	Mealî, 'Ebdî
Edebiyata Kurmancî	1	Mela Huseynê Bateyî	Bateyî, Melayê Bateyî
	2	Şêx Ehmedê Feqîr	Ehmed, Feqîrê Ehmed
	3	Şêx 'Ebdurehmanê Şawirî	Mêrgî, 'Ebdurehman
	4	Şêx Ebdulezîzê Bedlîsî	Şeyda, 'Ebdul'ezîz
	5	Şêx Ebdulqadirê Hezanî	Ebdulqadir, Ebdulqedîr
	6	Şêx Ehmed Hilmî	Hilmî, Ehmed
	7	Şêx Mihemed Kerbelayî	Bedrî, Kerbelayî
	8	Şêx Muhyedînê Hênî	Sa'î, Heqî
	9	Mela Umerê 'Aşiq	Laxer, Miksî
	10	Mela Zahirê Tendûrekî	Zahir, Zuweyhir

Edebiyata Soranî	1	Mihemedê Şêx Osmanê Belxî	Mehwî, Meşwî
	2	Şêx Nûrî Şêx Salih	Nûrî, Şêx Nûrî
	3	Şêx Riza Talebanî	Riza, Lami'
	4	Mistefa Begê Sahibqiran	Hicrî, Kurdî
	5	Husênê Ebdulletîfê Mukriyanî	Huznî, Damaw
	6	Mela Wesmanê Silêmanî	Fayeq, Hezîn
	7	'Ebdulqadirê Resûlê Begzade	Feqê, Derwêş
	8	Emîn Axayê Bekir Axayê Koyî	Exter, Emîn
	9	Mihemed Emînê Şinoyî	Emîn, Emînê Şinoyî
	10	Xelîlê Resûlê Sincawî	Wafî, Muxlis
Edebiyata Zazakî	1	Seydayê Mela Husnî	Hezîn, Husnî
		Helbestvan	Sê Mexles
Edebiyata Kurmancî	1	Mela Perîşanê Dînewerî	Mela, Perîşan, Perîş
	2	Eliyê Herîrî	Elî, Şêx Elî, Huseynî
	3	Melayê Cizîrî	Mela, Nişanî, Ehmed
	4	Feqiyê Teyran	Miksî, Mîm û Hê, Feqî
	5	Remezanê Cizîrî	Remezan, Remezanê Cizîrî, Îbn Dewdan
	6	Fehmî Begê Peçarî	Namî, Fehmî, Fehîm
Edebiyata Soranî	1	Xefûrê Hacî 'Umer	Mîrza, Xale Mîrza, Mîrza Xefûr
	2	Kamilê 'Ebdulhekîmê Zebîlî	Awat, Kamil, Îmamî
	3	Ebdurehman Begê Sahibqiran	Bîmar, Rencûr, Salim
Edb.Zazakî	1	Mela Mihemedê Hezanî	Mem, Mîm, Mihemedê Hezanî
		Helbestvan	Çar Mexles
Edebiyata Kurmancî	1	Seyîd Qedrî Haşimî	Qedrî, Hezîn, Zeynî, Bedrî
		Helbestvan	Şeş Mexles
Edebiyata Goranî	1	Xelîlê Xidrê Kakeyî	Xelîl, Xelîl Munewwer, Mihemed Xelîl, Mela Xelîl, Mîrza Xelîl, Mîrza
Edebiyata Kurmancî	1	Şêx Mihemed Emînê Heyderî	Heyderî, Heyderîzade, Emîn, Emînê Heyderî, Heyderîzade Emîn, Heyderî Ehmed
		Helbestvan	Heşt Mexles
Edebiyata Kurmancî	1	Mela Sîraceddînê Xelîlî	Sîraceddîn, Mihemed Sîraceddîn, Mihemed Sîrac, Sîrac, Sîracê Xelîlî, Sîn, Sîrac Ataç, Sîn û Cîm

Bikaranîna çend mexlesan, herî zêde di çarçoveya guherandina mexlesê de dikare bê şîrovekirin. Yanî van helbestvanan di destpêkê de mexleseke bi kar anîne, lêbelê piştî ev mexlesên xwe guherandine û dest bi bikaranîna mexleseke nû kirine. Bi piranî mexlesên ku pêşî bi kar anîne demkî ne û mexlesên ku piştî hilbijartine wek mexlesên wan ên eslî ketine şûna yên berê. Bi awayekî siruştî mexlesên ku helbestvanan her dawî biryar li ser dane û herî zêde bi kar anîne, ji wan re bûne wek nasnameya edebî û helbestvan bi wê mexlesê navdar bûne. Ev yek di bikaranîna du, yan sê mexlesan de şîroveya giştî ye. Dibe ku terkkirina mexleseke û neqandina mexleseke nû her dem ne şert be û hin helbestvanan du, yan sê mexles bi hev re jî bi kar anîbin. Di vê rewşê de helbestvan li gor pêdiviya kêşê û li gor naveroka helbestê mexleseke ji wan hildibijêre ku nimûneyên van her du rewşan jî di helbesta Farisî ya klasîk de hatine tesbîtkirin (Fesaî, 1373, r. 567).

Bêguman di pîrmexlesiyê de tesbîtkirina sedemê bikaranîna çend mexlesan pîr zehmet e. Gelo kîjan helbestvanî mexlesên xwe bi hev re bi kar anîne û kîjanî piştî ku yek terikandiyê dest bi bikaranîna yê dî kiriye? Bêguman ji bo bersiva vê yekê divê hin nîşane hebin. Bo nimûne ji ber ku di dest me de nîşane nînin, ji bo mexlesên Melayê Cizîrî (Mela, Nîşanî û Ehmed) em bi hêsanî nikarin şîroveyekê bikin. Dibe ku Melayê Cizîrî ev mexles bi rêzê bi kar anîbin û dibe ku her sê bi hev re bi kar anîbin û di her helbestekê de li gor pêdiviya kêşê û naveroka helbestê yek ji wan hilbijartibe. Lêbelê em vê dizanin ku di nav her sê mexlesên wî de ya herî zêde berbelav “Mela” ye.

Di edebiyata Soranî de di vê biwarê de hin dane hatine tesbîtkirin. Bo nimûne di jiyana helbestvanê Kurdiya Soranî Salim de guherandina mexlesê dikare bê şopandin. Salim, ji ber ku kesekî nexweş û lawaz bûye di destpêkê de bi wateya kesê nexweş mexlesên “Bîmar” û “Rencûr” bi kar anîne, lêbelê piştî ku baş bûye bi wateya kesê saxlem mexlesa xwe kiriye “Salim” (Xeznedar, 2002, r. 155-157). Bi heman rengî Kerîm Mehmûdê Kûhsarî ku ji devera Hewremanê ye, di destpêkê de mexlesa “Xemgîn” bi kar aniye, lêbelê piştî ev mexles terk kiriye û li şûna wê mexlesa “Temkîn” bi kar aniye (Doskî, r. 298). Ji vê jî tê fêmkirin ku di jiyana helbestvan de qonaxa xemgîniyê xilas bûye û êdî qonaxa temkîn û huzûrê dest pê kiriye. Mistefa Begê Sahibqiran ku mexlesên Hicrî û Kurdî bi kar anîne, muhtemelen li Îranê di qonaxa mişextîbûnê de mexlesa “Hicrî” bi kar niye. Piştî ji ber karesatên mîrnişîya Baban navekî neteweyî li xwe kiriye û mexlesa xwe kiriye “Kurdî” (Xeznedar, III, r. 168). Dîsa Xelîlê Resûlê Sincawî pêşî mexlesa “Wafî” bi kar aniye. Lêbelê piştî kû li ser destê Şêx Mistefayê Herşemî bûye sûfiyê Neqşebendîtiyê mexlesa xwe ya berê terk kiriye û mexlesa “Muxlis” bi kar aniye (Xeznedar, VII, r. 169).

4.7. Hevpariya Mexlesan

Xaleke girîng a ku bi mexlesê re peywendîdar ji hevpariya mexlesan e. Mebest ji mexlesên hevpar ew mexles in ku di zeman û mekanên cuda de ji aliyê du, yan zêdetir helbestvanan ve bi hevparî hatine bikaranîn. Di dirêjahiya tarîxa edebiyata Kurdî ya klasîk de mexlesên ku ji ber sedemên curbicur ji aliyê çendîn helbestvanan ve bi hevparî hatine bikaranîn ne hindik in. Di tabloya jêrîn de emê di çarçoveya mexlesên ku di vê xebatê de hatine tesbîtkirin de, cih bidin mexlesên hevpar ên ku di edebiyata Kurdî ya klasîk de hatine bikaranîn:

MEXLESÊN HEVPAR			
	Mexles	Du Helbestvan	Dîyalekt
1	Miksî	Feqiyê Teyran Mela Umerê 'Aşîq	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
2	Remezan	Remezanê Cizîrî Mela Remazanê Ebbasî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
3	Laxer	Xalid Axayê Zêbarî Mela Umerê 'Aşîq	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
4	Xerîbî	Mihemed Teyar Paşa Mihemed Xerîbê Şoşî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
5	Nûrî	Şêx Nûredînê Birîfkanî Mela Nûrullahê Godîşkî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
6	Hadî	Seydayê Licî Şêx Muhammed Hadiyê Qewmanî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
7	Salim	Ebdurehman Begê Sahibqîran Şêx Selîmê Texteyî	Edb. Soranî Edb. Soranî
8	Es'ed	Es'edê Mela Xalidê Mehwî Osman Es'ed Efendi Babîj	Edb. Soranî Edb. Zazakî
9	Hicrî	Mela Mehmûdê Meznawî Mistefa Begê Sahibqîran	Edb. Soranî Edb. Soranî
10	Hilmî	Mihemedê Şêx Husênê Helebce Şêx Ehmed Hilmî	Edb. Soranî Edb. Kurmancî
11	Mem	Mihemed Mewlûdê Sablaxî Mela Mihemedê Hezanî	Edb. Soranî Edb. Zazakî
12	Muxlis	Xelîlê Resûlê Sincawî Mela Ehmedê Nalbend	Edb. Soranî Edb. Kurmancî
13	Xelatî/ Exlatî	Şêx Memdûhê Birîfkanî Mele Se'id (Seydayê Xelatî)	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
	Mexles	Sê Helbestvan	
1	Tahir	Baba Tahirê Hemedanî Tahir Begê Caf Şêx Tahirê Şoşî	Edb. Lorî Edb. Soranî Edb. Kurmancî
2	Mela	Mela Perîşanê Dînewerî Melayê Cizîrî Melay Cebârî	Edb. Goranî Edb. Kurmancî Edb. Goranî
3	Feqî	Feqiyê Teyran Feqe Reşîd 'Ebdulqadirê Resûlê Begzade	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Soranî

4	Xanî	Ehmedê Xanî Mihemedê Qasimê Bayezîdî Şêx Evdilqadirê Xanî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
5	Rencûr/ Rencûrî	Ebdurehman Begê Sahibqiran Omerê Xalid Begê Şalebekî Mihemedê Yûsif	Edb. Soranî Edb. Soranî Edb. Goranî
6	Mihrî	Mihemed Şerîfê Muezzin Mihemed ‘Ebdulla Dîşeyî Sineyî Mihemed Se’îdê Mizûrî	Edb. Soranî Edb. Soranî Edb. Kurmancî
7	Hezîn	Şêx Mihemedê Firsafî Seyîd Qedrî Haşimî Seydayê Mela Husnî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
8	Xakî	Şêx Mihemed Can Şêx Qutbedînê Korikî Mihemedê Helebceyî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Soranî
9	Namî	Fehmî Begê Peçarî Ehmed Namî Mela ‘Ebdulkerimî Muderrîs	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Soranî
Mexles		Çar Helbestvan	
1	Şewqî	Mela Xelîlê Sêrtî Mela Mihemedê Colemêrgîyê Xanî Şêx Ubeydullah Şewqî Salih Zekî Sahibqiran	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Soranî
Mexles		Pênc Helbestvan	
1	‘Elî	Eliyê Herîrî Seyîd ‘Eliyê Findikî Mela ‘Eliyê Botî Mela ‘Eliyê Baqustanî ‘Elî Beg Salar Se’îd Heyderî	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî
Mexles		Deh Helbestvan	
1	Ehmed	Melayê Cizîrî Şêx Ehmedê Feqîr Mela Ehmedê Heyderî Mela Ehmedê Nalbend Mela Ehmedê Xelatî Mela Ehmedê Zinarexî Şêx Ehmed Hilmî Ehmed Begê Komasi Ehmed Muxtar Caf Ehmedê Derwêş/Exol	Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Kurmancî Edb. Soranî Edb. Soranî Edb. Soranî

Li gor vê tabloyê di edebiyata Kurdî ya klasîk de, li ser hev 25 mexles ji aliyê 72 helbestvanan ve bi hevparî hatine bikaranîn. Ji van mexlesan 13 heb ji aliyê 2, 9 heb ji aliyê 3, hebek ji aliyê 4, hebek ji aliyê 5 û hebek jî ji aliyê 10 helbestvanan ve hatine parvekirin. Di nav van mexlesan de mexlesa ku herî zêde hatiye parvekirin, bi 10 helbestvanan, “Ehmed” e. Piştî wê bi 5 helbestvanan “‘Elî” û bi 4 helbestvanan “Şewqî” tê.

Bi piranî helbestvanan, bê zanebûn û bêyî ku haya wan ji hev hebe di zeman û mekanên cuda de heman mexles bi kar anîne. Lewra eger helbestvan mexlesên berê bi zanebûn bi kar bînin, talokeya tevliheviya helbestên wan dê rû bide ku ev yek li dijî armanca bikaranîna mexlesê ye. Wê demê pêwîst e hin sedemên hevpariyê hebin. Wisa xuya ye ku di hevpariya mexlesan de rola sereke ya tewartudê ye, yanî hevparî di encama rasthatinekê de ye. Aşkera ye ku helbestvanên ku ji mexlesên berê haydar in, ew mexles bi kar neanîne. Em vê yekê ji Melayê Cizîrî û peyrewên wî yên edebiyata Kurmancî baş fêhm dikin. Lewra digel ku Melayê Cizîrî di asta herî bilind de hatiye naskirin û bandoreke zêde li pey xwe hiştiye jî, em piştî Melayê Cizîrî di edebiyata Kurmancî de rastî helbestvanekî ku mexlesa “Mela” bi kar anîye nayên. Ev jî nîşan dide ku helbestvan bi zanebûn mexlesên ku berê hatine bikaranîn hilnabijêrin. Digel vê yekê jî, eger heman mexles hatibin bikaranîn, ew bi tewartudê dikare bê îzahkirin. Bo nimûne, çawa di listeya jorîn de jî tê dîtin, ji edebiyata Kurmancî 7 û ji ya Soranî 3 helbestvanan (bi giştî 10) navên xwe “Ehmed” wek mexles bi kar anîne. Guman tune ye ku ji van helbestvanan şeş hebên edebiyata Kurmancî (Şêx Ehmedê Feqîr, Mela Ehmedê Heyderî, Mela Ehmedê Nalbend, Mela Ehmedê Xelatî, Şêx Ehmed Hilmî û Mela Ehmedê Zinarexî) ku peyrewên Melayê Cizîrî ne, bi navê Melayê Cizîrî (Ehmed) serwest in. Lêbelê ji ber ku Mela herî zêde mexlesên Mela û Nîşanî bi kar anîne, di bikaranîna mexlesa Ehmed de hizra endîşeyê nekirine. Li aliyekî dî her sê helbestvanên edebiyata Soranî bi ihtîmaleke mezin, bêyî ku haya wan ji Melayê Cizîrî hebe mexlesa Ehmed bi kar anîne. Her şeş helbestvanên edebiyata Kurmancî jî, bêyî ku haya wan ji hev hebe heman mexles bi kar anîne. Bi awayekî mentiqî eger haya wan ji hev hebûya dê heman mexles bi kar neanîban. Ji vê rewşê encameke weha jî dikare bê derxistin: Helbestvanên ku navên wan ên resen Ehmed e, di mexlesê de tercîha bikaranîna navên xwe yên resen kirine. Bi baweriya me ji ber du sedeman ev mexles ji aliyê wan ve hatiye tercîhkirin. Sedemê yekem wateya wê ya dînî ye ku ji aliyekî ve pesnê Xudê îfade dike, ji aliyekî ve jî navekî Cenabê Pêxember e. Sedemê duyem jî her du hêceyên wê yên girtî ne ku bi hêceyên yekem û duyem ên girtî yên tefîleya “mustef’ilun” (- - + -) re di nav hevsgengiyê de ne ku ev tefîle di helbesta Kurdî de di asteke bilind de hatiye bikaranîn

Bêguman hevpariya mexlesan yek ji diyardeyên mexlesê ye ku aliyekî xwe yê problematîk û xeternak jî heye. Lewra bikaranîna heman mexlesî ji aliyê helbestvanên cuda ve, di aîdiyeta metnê edebî bo xwediyê wê yê rasteqîn de dikare bibe sebebê tevliheviyan û di encamê de metnek bo kesekî ku ne xwediyê wê ye bi şaşî dikare bê nisbetkirin. Di edebiyata Tirkî ya klasîk de jî, gelek şaşiyên ku ji hevpariya mexlesan neşet dikin, hatine kirin û ji ber vê yekê jî hevpariya mexlesan bûye qadeke girîng a lêkolînên edebî. (Bo nimûne bnr. İsen, 1997; Adak, 2012, r. 157-171).

Eger em nimûneyekê ji edebiyata Kurmancî bidin, em dikarin behsa mexlesa “Laxer” bikin ku ji aliyê Xalid Axayê Zêbarî û Mela Umerê ‘Aşiq ve bi hevparî hatiye bikaranîn. Texmîsa ku bi mexlesa “Laxer” li ser xezeleke Melayê Cizîrî hatiye çêkirin û metnê wê di çapên dîwana Melayê Cizîrî de cih digire, heta niha bo Şêx Xalidê Zêbarî dihat nisbetkirin (Adak, 2015, r. 264). Lêbelê vê dawiyê heman texmîs ji aliyê malbata Mela Umerê ‘Aşiq ve bo Mela Umerê ‘Aşiq jî tê nisbetkirin (Yılmaz, 2019, r. 319). Ji ber ku van her du helbestvanan jî mexlesa “Laxer” bi kar anîne, xwediyê rasteqînê ê vê texmîsê dibe cihê pirsîyariyê û wek xaleke problematik a edebiyata Kurdî ya klasîk ku ji hevpariya mexlesê neşet dike derdikeve pêş. Di edebiyata Soranî de jî Ebdurehman Begê Sahibqiran (k.d.1869) û Şêx Selîmê Texteyî (k.d. 1911) mexlesa “Salim” bi hevparî bi kar anîne. Lêbelê ji bo ku helbestên her duyan ji hev bîna cudakirin, Texteyî di nav edebiyatvanan de wek “Salimê Sine” hatiye binavkirin (Xeznedar, IV, 605). Bi kurtî, di qada lêkolînên mexlesan de mijara hevpariya mexlesan wek xaleke gelekî girîng derdikeve pêş. Loma di rewşên bi vî rengî de ji bo ku biryareke durist bê dayîn divê lêkolêr bi baldarî tevbigerin.

5. ENCAM

Çawa ku ev xebat jî nîşan dide, mexles bi taybetî ji sedsala XVem û vir ve bi qasî 600 salî ji aliyê helbestvanên Kurd ên klasîk ve wek taybetiyeke jêneger a helbestê hatiye dîtin. Bêguman di gotarekê bisînor de, tesbîtkirina hemû mexlesên edebiyata Kurdî ya klasîk ne pêkan e. Lêbelê digelê wê jî 305 mexlesên ku ji aliyê 237 helbestvanên Kurd ve hatine bikaranîn, derheqê tradîsyona mexlesên Kurdî de hizrekê dide me. Em di wê baweriyê de ne ku di demên pêş de bi pêşvebirina lêkolînan ev jimar dê gelekî zêde bibe. Bêguman wê demê emê bikarin di mijarên wek şeweyên bikaranîna mexlesê, wateyên mexlesê, pîrmexlesî û hevpariya mexlesan de encamên nû bi dest bixin û analîzên rasteqîntir bikin. Em hêvî dikin ku encamên ku di vê gotarê de hatin bidestxistinê li ber lêkolînan nû vekin û bibin sebebê pêşxistina wê qadê.

Herî dawî, wek çavdêriyekê em dixwazin bibêjin ku bi taybetî li Bakur, hin helbestvanên edebiyata Kurmancî ya klasîk, di derdorên edebî de ne bi mexlesên xwe, bi kunyeyên xwe yê dirêj tên binavkirin û bi wî awayî tên naskirin. Bo nimûne li şûna mexlesa “Xelwetî” “Şêx Şemsedînê Qutbê Exlatî” û li şûna mexlesa “Rûhî” kunyeya “Şêx Evdurehmanê Aqtepi” tê bikaranîn. Bêguman divê mirov kunyeyên tam ên Xelwetî û Rûhî bizane û wan li cihê pêwîst bi kar bîne, lêbelê ev kunyeyên wan herçiqas nasnameya wan a tam nîşan didin jî (statuya dînî, tesewufî, navên wan û devera wan) aliyê wan ên edebî qet refere nakin. Ji ber ku van helbestvanan di metnên edebî de li şûna navên xwe yê resen navên taybet ên edebî (mexles) bi kar anîne, divê ev tercîha wan ji aliyê me ve jî li ber çavan bê

girtin. Loma jî pêwîst e di ders û lêkolînên edebiyatê de, di derdor û çalakiyên edebî de navên wan ên edebî bên bikaranîn û mexlesên wan neyên jibîrkirin. Ev yek bi taybetî di edebiyatên Farisî û Tirkî de û herweha di edebiyata Kurdiya Soranî de jî wek tradîsyonekê rûniştîye, lêbelê di Kurdiya Kurmancî de heta niha tam rûneniştîye. Loma divê em di vê mijarê de bi baldarî tevbigerin û pêdiviyên çanda edebiyatê bînin cih.

6. ÇAVKANÎ

Çavkaniyên Çapkiri:

- Adak, A.** (2012). *Liceli Şairlere Genel Bir Bakış, "Dünden Bugüne Lice Sempozyumu"*, Mardin: Mardin Artuklu Üniv. Yay.
- ..... (2012) "Li Cizîrê Muhîteke Edebî: Dergahê Şêx Seyda û Rola Wî di Edebîyata Kurdî de", *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, ed. M. Nesim Doru, İstanbul: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- ..... (2015), *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasik*, (çapa sêyem), İstanbul: Nûbihar.
- 'İlmî, M. 'E.** (2012). *Mela 'Eliyê 'İlmî Jîyan, Berhem û Helbestên Wî*, amd. Necatê Zivingî, Stenbol: Banga Heq.
- Acar, H.** (2016). *Dîwana Şêx Ehmedê Feqîr-Metn û Lêkolîn*, çapa yekem, İstanbul: Nûbihar.
- Adak A.** (2016). "Şewqiyê Xanî li Pey Şopa Ehmedê Xanî Berawirdkirinek li Ser Mulemm'e'n Wan ên Çarzimanî", *Nûbihar Akademî*, 3 (5), r. 36-65.
- Adak, A.** (2012). "Dîvân Edebiyatında Mahlasların Karıştırılması - Za'îfî ve Za'fî Mahlaslı Şairler Örneği", *EKEV Akademi Dergisi*, XVI/50.
- Akûn, Ö. F.** (1994). "Divan Edebiyatı", *DIA*, b. 9.
- Aqtepi, Ş. 'E.** (2011). *Rewdu'n Neîm*, amd. Tehsîn Îbrahîm Doskî, Dihok: Spîrêz.
- Arslan, S. M. E.** (2013). *Dîwana Seydayê Mele Elî Arslan*, İstanbul: Doz.
- Axtepi, Ş. H.** (2009), *Dîwana Hesbî*, amd. Zeynelabidîn Zinar, İstanbul: Doz
- Aykaç, Y.** (2015). Çewlîg: *Dîwana Hezîn (Metn, Lêkolîn û Ferheng)*, Zanîngeha Bingolê, Enstîtuya Zimanên Zindî.
- Badî, Î.** (2011). *Remezane Cizirî - Di duyocûn û Tuwjandineka Dîtir da Qeftek ji Helbestên Wî*, Dihok: Zankoya Dihokê Fakeltiya Zanistên Mirovayetî Sikula Adabê Senterê Vekolînên Kurdî û Parastina Belgenaman.
- Bedewî, M. N.** (2004). *Dîwana Dahî*, Dihok: Spîrêz.
- Beki, M. A.** (2015). *Diwon Cebexçuri*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yay.
- Birîfkanî, Ş. M. E. B.** (2001). *Dîwana Şêx Memdûhê Exlatiyê Birîfkanî*, Hewlêr: Aras
- Birîfkanî, Ş.N.** (2002). *Dîwan Zibanê Kurdî*, amd. Zahid Birîfkanî, Erbîl: Aras
- Can, Ş. M.** (1992). *Leyl û Mecnûn*, wergêr ji tîpên Erebi: Zeynelabidîn Zinar, Stockholm: Pencînar.
- Cegerxwîn**, (2003). *Sewra Azadî*, İstanbul: Avesta.
- Cizîrî, D.** (2015). *Siyabend û Xecê*, İstanbul: Nûbihar.

- Cizîrî**, M. (2010). *Dîwan*, amd. Selman Dilovan, İstanbul: Nûbihar.
- Cum'e**, 'E. M. (2003). *el-Mu'ellegat es-Seb' bi Riwayet Ebî Bekr Muhemmed b. el-Qasim el-Enbarî*, Kuweyt: Muesseset Caîzet el-Babitîn.
- Çelebî**, E. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahetnamesi* (b. II), İstanbul: YKY.
- Dêrsilavî**, M. A. (2004), *Menzûmetu Gulzarê Can*, bê cih: bê weşanxane.
- Doru**, M. N. (2016). "Berawerdkirina Dîwana Melayê Cizîrî û Dîwana Seyîd Qedrî Haşimî ji Aliyê Hizra Tesewufî ve", *Nûbihar Akademî*, s. 3, j. 5.
- Doskî**, T. Î. (2011), *Mela Ebdullahê Hîzanî û Şa'irên Malbata Wî*, Dihok: Spîrêz.
- ....., (2016), "Sebûrî: Mîr 'Îmededdînê Hekarî", *Nûpelda*, j. 22, r. 65-69.
- ....., (2016). "Mela Mihemedê Xanî (Şewqî) û Dîwana Wî", *Kovara Waar Dîrok*, j. 11., r. 24-51.
- ....., (b.d.). *Baxê Îrem*, Duhok: Spîrêz.
- Ekmekçi**, G. (2012). *Seyda Molla Halil ve M. Halid Korkusuz'un İlmî ve Edebî Kişilikleri*, "Dünden Bugüne Lice Sempozyumu", Mardin: Mardin Artuklu Üniv. Yay.
- Ertekin**, E. (2018). *Tesevîf di Dîwana Şeyda de*, Çewlîg: Zanîngeha Bingolê, Enstîtuya Zimanên Zindî.
- Ertekin**, M. Z. (2016). *Dîwançeya Baqustanî*, çapa yekem, Wan: Lorya.
- Erzen**, S. Ş. (1430). *Dîwana Şemsî*, amd. M. Aydîn ed-Dirîşkî el-Erûhî, Sêrt: bê weşanxane.
- Fesâî**, M. R. (1373). *Enwa'ê Şi'rê Farisî*, Şîraz.
- Findikî**, S. E. (2010), *Dîwan*, çapa çarem, İstanbul: Nûbihar.
- Gerdî**, E. (1999), *Kêşî Şi'rî Klasîkî Kurdî û Berawirdkirdinî legel 'Erûzî 'Erebî û Kêşî Şi'rî Farisî da*, Hewlêr: Hikûmetî Herêmî Kurdistan-Iraq Wezareti Rewşenbîrî.
- Gezer**, S. (2015), *Dîwana Mela Yasîne Şemê Yusrî* (Metin û Lêkolîn), Çewlîg: Teza Lîsansa Bilind a Çapnebûyî, Zanîngeha Bingolê Enstîtuya Zimanên Jîndar Makezanista Ziman û Edebiyata Kurdî.
- Gümüş**, N. (2019). *Dîwana Mela Sîraceddînê Xelîlî (Gulcivîn)*, Mêrdîn: Teza Lîsansa Bilind ya Neçapbûyî, Zanîngeha Mardîn Artukluyê Enstîtuya Zimanên Zindî Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî.
- Haşimî**, S. Q. (2016). *Dîwana 'Irfan*, amd. M. Nesim Doru, çapa yekem, İstanbul: Nûbihar.
- Heftêxuhan**, M. H. (2003), *Pêdiviyên Ol û Dînê Îslamê*, nusxeya fotokopî ya destnivîsê, pirtûkxaneya taybet a A. Adak
- Heyderî**, S. M. E. (2012), "Dîwan û Munacat", *Dîwana Heyderî*, ber. M. Diyaeddîn Heyderî, İstanbul: Nûbihar.
- Heyderî**, Ş. M. E. (2012), "Dîwan", *Dîwana Heyderî*, ber. M. Diyaeddîn Heyderî, İstanbul: Nûbihar.
- Hezanî**, M. M. (b.t.). *Mecmû'ya Menzûmetan*, ber. Zeynelabidîn Amidî, Diyarbekir: Diyarbekir Söz Mat.
- ....., (2011). "Eqîdetu'l-Îman" *Eqîdenameyên Kurdî*, ber. Tehsîn Î. Doskî, Hewlêr: Ekdîmîyayî Kurdî.
- Hezanî**, Ş. E. (2016), *Dîwan*, amd. Mela Burhanê Tarînî, Lîs: Diyarbekir.
- Hezroyî**, S. H. F. (2012), *Dîwana Fethî*, ber. Tehsîn Î. Doskî, Dihok: Spîrêz.

- Hilêliyê**, M. M. (b.t.), *Dîwan Gulzara Xemlandî*, amd. Mele Seîd (Seydayê Xelatî) Îstanbul: Ektra Matbaacılık.
- Înan**, E. (2014). *Dîwan*, Îstanbul: Nûbihar.
- İpekten**, H. (1996). "Gazel", *DIA*, b. 13. r. 440-442.
- İsen**, M. (1997). "Dîvân Edebiyatında Mahlasdaş Şâirler", *Ötelerden Bir Ses- Dîvân Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara: Akçağ.
- Kayaokay**, İ. (2017). *Gazellerde Mahlasın Konumu ve Mahlasın Redif Olarak Kullanılması*, *International Journal of Language Academy*, j. 5/4, r. 139/161.
- Kavarî**, M. (1391). *Dîwanê Mihemedê Kavarî*, Diyarbakır: bê weşanxane.
- Keleş**, S. (b.t). *Helebçe Diwana Şeşan*, Dihok: Weşanên Êkîtiya Nivîskarên Kurd.
- Kirkan**, A. (2018), *Bîyîşa Pêxemberî ya Osman Esad Efendî û Destpêkê Edebiyatê Klasîk yê Kirmanckî*, Îstanbul: Vate.
- Korkusuz**, Ş. (2004). *Tezkire-i Meşayîh-i Amid*, Îstanbul: Kent Yay.
- Kurdo**, Q (1992). *Tarîxa Edebyeta Kurdî*, Ankara: Öz-ge.
- Kurnaz**, C. & Çeltik (2013). H., *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Kurşun**, M. S. (2002). *Rêbaz Dîwana Yekem*, Stenbol: Mizgin Yay.
- Merdimîn**, WK. (2015). *Dîwan*, Stenbol: Peywend.
- el-Mêrgî, Ş. 'E., (2013). *Dîwan*, amd. Mihemed Muxlis b. Şeyx 'Ebdurehman, Îstanbul: Nûbihar.
- Mewlewî** (b.d.). *Dîwanî Mewlewî*, amd. Mela Ebdulkerîm Muderris, Bexda: Wezaretî Me'arif.
- Mişextî**, M. X. (2012). *Dîwana Mela Xelîlê Mişextî*, ber. Newzad Mela Xelîl Mişextî û Kameran Îbrahîm Mişextî, Dihok: Spîrêz.
- Nalbend**, E. (1998). *Baxê Kurda Sercemê Dîwana Ehmedê Nalbend*, amd. T. Mayî, R. Findî, Î. Badî, M. 'Ebdulah, Dihok: Çapxana Xebat.
- 'Ezîz B. E.& 'Ebdulla M. E. (2018), "Naznaw le Şî'rî Klasîkî Kurdî da" *Govarî Zankoy Silêmanî*, b. XIX/2, j. 54.
- Nurî**, M. M. (2004). *Mersiyenâme Der Hakk-ı İmam Hüseyin*, amd. Zeynelâbidîn Âmidî, Diyarbekir: Diyarbekir Söz Mat., (Ji pêşgotina Zeynelâbidîn Âmidî)
- Okay**, M. O. (2006). "Müstear İsim", *DIA*, b. 32.
- Pertev**, R., (2012). *Mîrsadu'l-İtfal (Şahrahê Kûdekan) Ferhenga Menzûm a Kurdî-Farisî (Vekolîn-Tekst)*, Mêrdîn: Teza Lîsansa Bilind ya Neçapbûyî, Zanîngeha Mardîn Artukluyê Enstîtuya Zimanên Zindî Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî.
- Qewmanî**, Ş. M. H. (2011). *Dîwan*, amd. Muhammed Seydaoğlu, Îstanbul: Nûbihar.
- Qubadî**, X. (2016). *Dîwan*, amd. Karwan Usman Xeyat, Senendec.
- Redhouse**, J. W. (1987). "Mahlas", *Turkish an English Lexicon*, Beirut: Librairie Du Liban.
- Ritter**, H. (2011). *Doğu Mitolojisinin Edebiyata Etkisi Karşılaştırmalı Edebiyat Metinleri*, edt. Mehmet Kanar, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Sadinî**, M. X. (2010). *Mela Huseynê Bateyî Jiyan Berhem û Helbestên Wî*, İstanbul: Nûbihar.
- Se'îd** M. /Xelatî S. (2008). *Evîn û Axîn Dîwan 2*, İstanbul: Hünkar.
- Selefî** H. A. & Doskî T. Î. (2008). *Mu'cemu's-Şu'eraî'l-Kurd*, Duhok: Spîrêz.
- Seydayê Licî**, (1992). "Dîwanu eş-Şeyx Mewlana Muhammed el-Licewî", *Erbeu Menzûmat*, naşir: Zeynelâbidîn Amidî, Diyarbekir: Diyarbekir Soz.

- Sonmez, N.** (2018) "Mela Ebdullahê Kotaliyê û Helbestên Wî yên Kurmancî", s. 5, j. 9, r. 97-114.
- Sönmez, N.** (2018). *Dîwana Şêx Muşerrefê Xunûkî Metn û Lêkolîn*, Diyarbakır: Seyda Yay.
- Şerîfî, M.** (1391). *Ferhengê Edebiyyatê Farisî*, çapa pêncem, Tehran: Intişaratê Mu'în.
- eş-Şeyxanî, Ş. M. M.** (1387/1968), *Mecme'etun min Erbe'etî Kutub*, bê cih: bê weşanxane.
- Şêx Eskerî** (1989), *Iqdê Durfam*, ji tipên 'Erebî Zeynelabidîn Zinar, Stockholm: weşanên Apec-tryck & Förlag.
- Şêxê Meczûb**, (b.d.). *Dîwan*, amd. Tehsîn Î. Doskî, Dihok: Wezareta Rewşenbîriya Lawan.
- Şoşî, Ş. T.** (2012). *Gulzar*, ber. Hemze Tahir Şoşî, Dihok: Êkîtiya Nivîserên Kurd.
- Temo, S.** (2007). *Kürt Şiiri Antolojisi* (b. 2), İstanbul: Agora.
- Tendûrekî**, (2007). *Dîwan*, amd. Mela Abdurrahman Biçici, İstanbul: Nûbihar.
- Ulugana, S.** (2016). *Di Kurdolojiyê de Keşfeke Nû: Xewsî û Dîwana Wî*, Nûbihar, j.137, r. 4-9.
- Uryan, B. T.** (2012). *Dubeyfî*, ji Lorî: Sabah Kara, İstanbul: Nûbihar.
- Serda, S. G.** (2018). *Dîwan Derdê Welat*, İstanbul: Nûbihar.
- Xanî, E.** (2009). *Mem û Zîn*, amd. Huseyn Şemrexî, İstanbul: Nûbihar.
- ....., (b.d.). *Dîwan*, (amd. Tehsîn Î. Doskî), Dihok: Spîrêz.
- Xasî, S.** (1985). *Mewlûd*, amd. Zeynelabidin Amidi, Diyarbakir.
- Xeznedar, M.** (2002). *Mêjûy Edebî Kurdî*, (b. 1-7), Hewlêr: Dezgay Aras.
- Xudayar, Î. & 'Ubeyd, Y.** 'U. S. (1391). "Texellus der Şî'rê Farisî û 'Erebî", *Funûnê Edebî ('Ilmî-Pijûhişî) Danişgahê Isfehan*, 4/1, r. 61-78.
- Yıldırım, A.** (2006). *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nameler*, Ankara: Akçağ.
- Yılmaz, H.** (2019), *Dîwana Laxer / Mela Umerê Aşiq (Metin û Lêkolîn)*, Mêrdîn: Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardîn Artukluyê Enstîtuya Zimanên Zindî Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî.
- Zinarexî, M. E.** (2018). *Dîwana Mela Ehmedê Zinarexî*, (amd. T. Nas, T. Aydın, A. Adak, Z. Ergün), İstanbul: Nûbihar.
- Zoqî, M. N.,** (b.t.). *Eqîdetu'l-Îmân*, Mustensix: Mela Hemze, Nusxeya taybet a Mela Ebdulcelîlê Mela Hemze.
- Çavkaniyên Destnivîs:**
- 'Eskerî, M.** (1412). *Keşkûle'l-Qelb*, mustensix: Mela Zeynelabidîn Amidî, nusxeya dijîtal, Diyarbakir: Şarkiyat Araştırmaları Derneği.
- Dînewerî, M. P.** (b.t.), *Perişanname, Staatbibliothek zu Berlin, Kurd. Ms. orient. Oct. 1152*
- Godîşkî, M. N.,** *Dîwanu Eş'ar we Qesaid Nûrullah el-Esîm el-Godîşkî el-Xeyyûtî summe et-Tatwanî*, nusxeya fotokopî ya destnivîsa dîwanê.
- Hilmî, Ş. E.,** *Dîwan*, nusxeya fotokopî ya destnivîsa dîwanê.
- Mecmû'e**, nusxeya dijîtal a arşîva A. Jaba li Pirtûkxaneya Giştî ya Lenîngrad/Rûsyayê, j. Kurd 26
- Paresî, I.** (b.t.), *Nesîhetu'l-Ixwan*, nusxeya fotokopî ya destnivîsê, pirtûkxaneya taybet a A. Adak.
- Peçarî, F.B.** (1956). *Mexmûretu'd-Dewawîn*, nusxeya dijîtal ji destnivîsa dîwanê ya malbata Peçarî.

Çavkaniyên Dijîtal:

Se'îd, N. E. (2016). *Şêwazî Şî'rî Mela 'Ebdulkerîmî Muderrîs Pertûkî Behar û Gulzar be Nimûme*

<http://www.khaktv.net/all-detail.aspx?jimare=6225>

Çavkaniyên Zarekî:

Mela Imadeddînê Gurdilî

Mela 'Îmadeddînê Reşpojan

Mela Me'sûm Dilbirîn

Mehmet Yalar

Extended Abstract:

Pseudonym is a literary name used in the writings of the poets of classical Islamic literature (Arabic Persian, Turkish, and Kurdish). Using pseudonyms is one of fundamental and separative traditions Islamic literature. Be it independent long verses or poems or divans, the standard place of the pseudonym is at the end of the literary works. Though there are miscellaneous names for the place of pseudonym, 'pseudonym place' can be used for all of them.

Pseudonyms had not been used in the ancient Arabic poems. Pseudonyms were used in the Iranian literature for the first time in VIII. century. In Turkish literature, the pseudonyms were used in XV. century. As for Kurdish literature, pseudonyms were first used in Lori Kurdish in XI century and situated in Gorani Kurdish in XV. century. The characteristic of Kurdish pseudonyms is that they were used in the poems of the First Period of Kurdish Literature (Lori Kurdish: XI. Century, Gorani Kurdish: XV. century, Kurmanci Kurdish: XVI. century, Sorani Kurdish: XIX. century, Zazaki Kurdish: XX. Century). The classical Kurdish literature have continued to use the tradition of using pseudonyms to present day

In Kurdish literature as well as in other Islamic literatures the pseudonyms are situated in the end of the poems or in the end of the literary works. However, especially in odes, eulogies and independent works one can see some different ways of using pseudonyms.

Morphologically Kurdish pseudonyms can be classified in two main ways. Pseudonyms that take '-î' suffix (suffix of hometown) and that do not take this suffix. Both forms have multiple ways.

As classical poems are written in aruz prosody there are a natural relationship between pseudonyms and aruz prosody. The poets use pseudonyms in accordan-

ce with long and short syllables of the prosody forms as well as all other words. In terms of prosody forms and Kurdish pseudonyms we reach such an conclusion: Fe'lun (Xanî, Miksî), Fa'ilun (Xelwetî, Bateyî), Fe'ûlun (Sebûrî, Sewadî), Fe'ûl (Mela, Feqî) û Fa'ilatun (Kerbelayî)

Meaning and message of pseudonym are among important sides of it. There is no doubt that the poet aims to give a message to his readers by his own pseudonym. Kurdish poets mostly put forward their names and information on their identity (clan, region, nation, occupation) in their pseudonyms. Besides many messages of pseudonyms are related to psychology of the poets. For instance, the poet occasionally put forward his sorrow, his joy, his love, his mood and his sufistic sides.

As can be seen of Turkish literature poets, many Kurdish poets have derived their pseudonyms from Arabic and Persian words. Some poets chose Kurdish pseudonyms as well in XX. century.

We encounter multi-pseudonyms in Kurdish literature. Multi-pseudonym is that poet has at least two pseudonyms. This can be interpreted in the framework of changing pseudonyms. In another words, these who have more then one pseudonyms, had had a pseudonym at the beginning, then they changed their pseudonym with a new one. However, it is possible that some poets used two or three pseudonyms at the same time.

Common pseudonyms is one of important specialties of Kurdish literature pseudonyms. With common pseudonyms we mean those pseudonyms which were used by two or more poets. Mostly poets used the same pseudonyms at the different time and places unaware of each other. Such pseudonyms are not few in Kurdish literature. Researchers should be aware of this phenomenon in order not to lead any confusion in poets texts.